

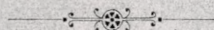
Den islandske lægebog

Codex Arnamagnæanus 434 a, 12 mo.

Udgivet af

Kr. Kålund.

D. Kgl. Danske Vidensk. Selsk. Skr., 6. Række, historisk og filosofisk Afd. VI. 4.

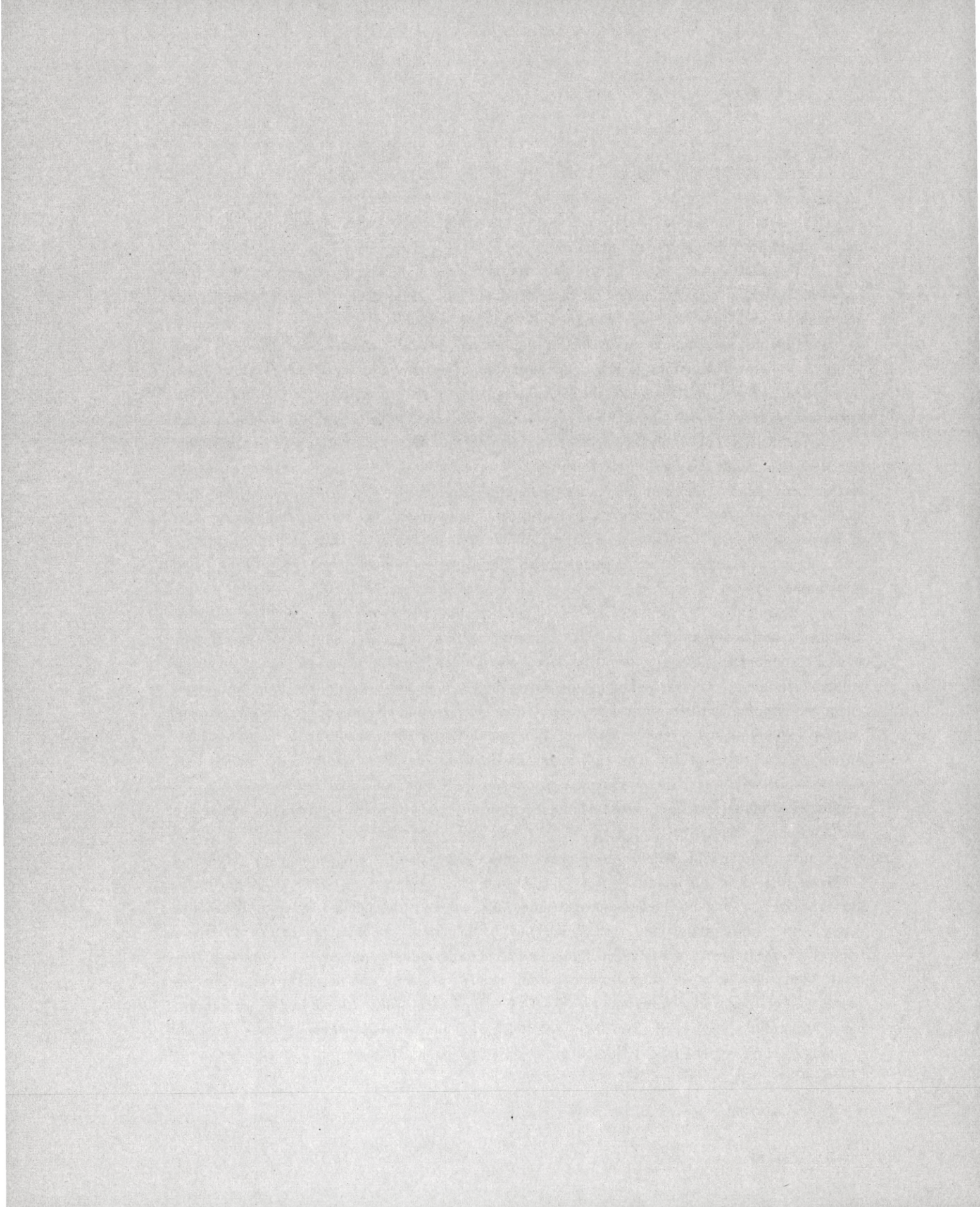

København.

Bianco Lunos Bogtrykkeri

1907.

Dansk middelalderlig litteratur tæller som bekendt blandt sine mærkeligste frembringelser to lægebøger, den Harpestrængske og en i den Arnamagnæanske samling opbevaret anonym lægebog. Den første, hvis forfatter er den Roskildske kannik, lægen Henrik Harpestræng († 1244), foreligger i 2, i indhold og omfang noget afvigende håndskrifter, det Kongelige biblioteks fra 14de århundredes begyndelse og et i Stockholm hjemmehørende, som både i henseende til sprogform og tekst står på et ældre standpunkt end det Københavnske og sandsynligvis tilhører 13de århundredes sidste halvdel, men som desværre endnu er uudgivet. Harpestrængs hovedkilde har været den såkaldte Macer Floridus, et efter nogle i 10de, ifølge andre i 11te—12te århundrede forfattet anonymt digt i latinske hexametre «De virtutibus herbarum», som på grundlag af klassiske forfattere i særskilte artikler behandler i vilkårlig orden 77 lægeplanter med angivelse af deres kraft og virkninger; hertil føjedes senere flere andre artikler, som ikke alle henter deres stof fra planteriget, så at f. eks. den af Henrik Rantzau besørgede udgave 1590 i alt indeholder 100 artikler. Den Københavnske Harpestræng (K.) indeholder i alt 137 artikler, den optager med få undtagelser Macers oprindelige stof, hvorimod kun enkelte af de i Macer senere tilkomne artikler, men desuden ikke få artikler andensteds fra om stoffer udenfor planteriget eller angående hygieiniske forhold. Det Stockholmske håndskrift (S.) tæller 150 artikler, når heri medregnes 4 stykker om åreladning og kopsætning, hvormed lægebogen her slutter, og 4 for anden gang behandlede lægeplanter. Fradrages disse 8 stykker, bliver tilbage 142 artikler, hvoriblandt findes alle det Københavnske håndskrifts på 2 nær, men desuden 7 nye lægemidler, hvoraf 2 går tilbage til Macer, men ikke forekommer i K.

I K. er stoffet fordelt i to bøger («urtebøger»), således at artiklerne i hver af disse er opførte i alfabetisk orden, dog uden at denne indenfor de enkelte bogstaver er gennemført; hver af de to bøger omspænder det hele alfabet. — S. har artiklerne i vilkårlig orden, uden inddeling i bøger, og i en rækkefølge, som kun af og til falder sammen med K.s, men for så vidt minder om dette håndskrifts orden som samtlige artikler fra K.s 1ste bog opføres forud for indholdet af K.s 2den bog. Måske turde man herefter

formode, at Harpestrængs oprindelige ordning har været en fordeling af stoffet i to uordnede urtebøger¹⁾.

Den anden danske lægebog, den i det Arnamagnæanske håndskrift AM. 187, 8vo indeholdte, som ender defekt, er af en fra Harpestræng forskellig karakter, idet den indeholder råd mod allehånde sygdomme. Den begynder med en ordning af sygdommene efter legemets dele og viser her delvis tilbage til en middelalderlig latinsk lægebog «Speculum medicorum», som i den Rantzauske udgave 1590 er udgivet sammen med Macer og en her til Macer henført lægebog i latinske hexametre, som i virkeligheden skyldes Serenus Samonicus. Senere opføres i den Arnamagnæanske lægebog i flæng allehånde lægeråd, hvoriblandt besværgelsesformularer og anden overtro²⁾.

Om den Harpestrængske lægebogs udbredelse udenfor Danmark har indtil for nylig kun lidet været bekendt, bortset fra at forskellige svenske lægebøger fra den senere middelalder viser påvirkning af denne³⁾. Det er derfor af megen interesse, at den norske professor Hægstad for nylig har fremdraget et oldnorsk fragment fra c. 1350, som viser sig at have tilhørt en oversættelse af de Harpestrængske urtebøger⁴⁾. Dette fragment, som udgør den Arnamagnæanske samplings nr. 696 I, 4to, består af 2 sammenhængende blade, som bægge begynder og ender defekt, og omfatter henholdsvis arnoglossa—altea (4 artikler, alle fra 1ste urtebog) og carui—eupatorium (11 artikler, deraf 2 fra 1ste, 9 fra 2den urtebog). Efter indholdet kan det med temlig sikkerhed sluttet, at defekten ved fragmentets begyndelse kun har udgjort 1 blad, og at det — da lægget vel som sædvanlig har bestået af 8 blade — er læggets 2. og 7. blad, som er bevarede, medens der mellem disse mangler 4 blade. Også her er artiklerne ordnede bogstavvis, og uden at den alfabetiske orden er gennemført indenfor det enkelte bogstav; men tillige ses det, at dette håndskrift åbenbart har optaget lægebogens samtlige artikler indenfor samme alfabet og således har udgjort én bog. En undtagelse kunde den 10. artikel synes at frembyde, som af prof. Hægstad er læst «Tafsia», men ordet må vistnok læses «Cafsia», og det har da med rette fået denne plads, skönt formen er opstået ved fejllæsning af et oprindeligt «Tapsia». De i 696 bevarede artikler svarer på følgende måde til de pågældende stykker i det Københavnske Harpestræng-håndskrift: I—IV = K.¹ 6—9; V = K.¹ 26; VI—XIV = K.² 14, 12, 13, 16, 51, 17—20; XV = K.¹ 35. Da et og andet ved denne ordning lader formode, at redaktøren for

¹⁾ Det Københavnske håndskrift (Ny kgl. saml. 66, 8vo) er udgivet 1826 af C. Molbech under titel «Henrik Harpestrængs Danske Lægebog» og indeholder foruden urtebøgerne en «stenbog» og en kogebog, som også tillægges H. Det Stockholmske håndskrift (Kungl. bibl. K 48) lærte M. først senere at kende og har næppe vurderet det efter fortjeneste.

²⁾ Udgivet under titel «Det Arnamagnæanske håndskrift nr. 187 i oktav» af V. Säby, Kbh. 1886.

³⁾ Se de af det Svenska Fornskrift-Sällskap udgivne «Läke- och Örte-Böcker», Stockh. 1883—86.

⁴⁾ Trykt i Christiania Videnskabs-Selskabs Skr. II, 1906. — Udgiveren bestemmer håndskriftet som en snarest i Sunnmøre udført afskrift af en vestnorsk oversættelse.

hvert bogstavs vedkommende først har optaget artiklerne fra 1. urtebog og dertil føjet dem fra 2., må det forundre, at hele den efter «carui» følgende c-række i K.¹ (i alt 8 numre) ikke findes her, ligesom at der af K.²s c-artikler mangler 2. At alle disse skulde være forbigåede, kan dog ikke antages (således næppe cobebe og crocus — se om disse s. 7—8); snarere må dette bero på en fra K.s forskellig orden, så at i al fald flertallet af de manglende artikler har haft plads i lakunen.

Beregner man den plads, som de i K.¹⁻² forekommende artikler efter altea indtil carui samt de i 696 manglende c-artikler vilde optage i denne membran, bliver det 4—5 blade, eller sandsynligvis netop c. 4 blade, da i det mindste 1 artikel (Bastugh) med temlig sikkerhed kan antages at være udeladt her, ligesom også gengivelse i forkortet form må forudsættes, eller muligvis enkelte artikler kan være helt forbigåede.

Ved sammenligning af den i 696 indeholdte tekst med de to danske Harpestræng-håndskrifter viser det sig, at kilden for 696 har været et håndskrift, som ikke har haft nogen forbindelse med S., men som har stået K. nær, uden dog at stamme fra dette. Dette tredje Harpestræng-håndskrift, hvis tilværelse således kan påvises, har været et parallelhåndskrift til K., men på flere steder med rettere læsemåder, som sædvanlig genfindes i S.

Gengivelsen i 696 er for nogle artikler temlig fri, i reglen dog forholdsvis nøjagtig, om end noget forkortet. Prof. Hægstad, som allerede har påvist forskellige afvigelser i 696 fra det Københavnske Harpestræng-håndskrift, fremhæver det i artiklen «altea» forekommende ord «halsprotá» som en interessant ændring af K.-tekstens meningsløse «halslot»; men denne form viser tillige, at 696 står K. nærmere end S., som her har det rigtige «bak» for «hals». Derimod kan man som eksempel på et tilfælde, hvor 696 sammen med S. har det rigtige i modsætning til K., nævne 696's «huætistump» (under apium), hvortil i K. svarer «wat brót crummæ», medens S. for «wat» har «hwetæ».

Når det således viser sig, at en gammelnorsk oversættelse af Harpestræng har foreligget, bliver dennes forhold til de islandske middelalderlige lægebøger af interesse, ligesom i det hele denne gren af litteraturen fortjener en nærmere undersøgelse. Af islandske lægebøger har hidtil kun været offentliggjort et mindre brudstykke, som er udgivet af K. Gislason i 44 Prøver og udmærker sig ved sin forholdsvis høje alder, 13. årh.'s 2. halvdel; men ved siden heraf findes endnu i to håndskrifter middelalderlige islandske lægebøger. Det i 44 Prøver trykte brudstykke er den Arnamagnæanske samling nr. 655 XXX, 4to og består af 4 sammenhængende membranblade, der altså har udgjort den indre halvdel af et læg, hvis ydre del, sandsynligvis 4 blade, er tabt. Fragmentet indeholder råd mod sygdomme af meget blandet art, adskillige dog beslægtede med anvisninger hos Harpestræng eller dennes kilder.

Den i alder herefter følgende lægebog indeholdes i membranen AM. 194, 8vo, et

af slid og anden overlast stærkt medtaget håndskrift af meget blandet indhold; det bærer en datering, som viser, at det er skrevet år 1387. Lægebogen optager her $7\frac{1}{4}$ blade, hvorefter der fortsættes med et stykke om ædelstenenes natur (forskelligt fra Harpestrængs). Indholdet er hovedsagelig af samme beskaffenhed som i 655.

Den tredje og yngste lægebog udgøres af en membran i meget lille format, AM. 434 a, 12mo, som tæller 40 blade, næppe ældre end 15. årh.'s 2. halvdel. Den optager i sig — med nogle forkortelser — bægge de foregående lægebøger, uden dog at teksten er afskrevet efter disse håndskrifter, og frembyder således en interessant vejledning til bedømmelse af den ved fragmentet 655 repræsenterede ældste islandske lægebogs omfang og indhold, men de slutninger, som heraf kan drages, vanskeliggøres ved håndskriftets ejendommelige beskaffenhed. 434, som begynder defekt, består af 5 læg, skrevne af to forskellige (om end meget ensartede) hænder, af hvilke I. hånd har skrevet læg 1—3, II. hånd læg 4—5. 3dje læg (bl. 17—24) er imidlertid på en måde udskudt, idet 2det læg på foden af bl. 16^v er mærket **a**, hvortil på foden af bl. 25^r svarer et **b**, og så vel teksten i ark 4 (bl. 25—32) som i ark 3 danner i virkeligheden en fortsættelse af 2. ark. Denne paralleltekst fortsættes dog ikke gennem hele ark 3—4, men i 4. ark, bl. 30va, l. 1 — svarende til 3. ark, bl. 22vb, l. 14 — forandrer indholdet i 4. ark karakter og bliver en gengivelse af Harpestrængske artikler, der også optager begyndelsen af 5. læg, indtil stoffet her bliver mere blandet, hvorimod 3. ark fortsætter som forud med opregning af råd mod sygdomme, indtil denne tekst ved arkets udgang stanser defekt.

Håndskriftet 434 begynder med trylleformularer og besværgelser af stærkt overtroisk art, hvori dog er indblandet enkelte i 194 forekommende småstykker. Med bl. 7ra, l. 3 begynder i sammenhæng den for 434 og 194 fælles tekst i en form, som lader formode, at man her har indledningen til en selvstændig lægebog («Ypocras hiet madr» etc.). Til 434's tekst foreligger derefter i 194 en parallel, så langt dette håndskrifts lægebogsstykke rækker, dog med undtagelse af 194, bl. 38^v—40, som — i fortsættelse af de efter indledningsordene anførte dødstejn og diætiske regler for årets måneder — optages af dels nogle lægeråd (bl. 38^v—39^r), dels uddrag af Harpestrængske artikler, idet disse siders indhold i 434 her er forbigået, men til dels dog har sit tilsvarende andre steder i håndskriftet. Hvor 194's paralleltekst stanser (434, bl. 15ra, l. 5), er i 434 ingen kendelig afbrydelse, men teksten fortsætter med råd mod forskellig sygdom af lignende art som forud og vedbliver således, indtil den (bl. 19rb) går over i den med 655 parallele tekst af samme beskaffenhed. Tilfældigvis begynder 655-fragmentets 1ste blad med en fuldstændig periode, så dettes umiddelbare tilslutning til den forudgående tekst i 434 lader sig ikke håndgribelig bevise; derimod afbrydes teksten i 655, hvor fragmentet ender, midt i et ord, og tilslutningen til 434 er her utvivlsom. Det kan vel herefter antages, at 655-teksten har fortsat sig i hvert fald så langt som den for hænderne I og II fælles tekst

når i 434, nemlig henholdsvis til bl. 22vb, l. 14 og 30va, l. 1; endvidere tør man formode, at også den resterende del af 3. ark (indtil bl. 24 incl.) repræsenterer 655-tekst, da dette stykke er af ganske samme art som det foregående; men hvorledes denne lægebog, som således foreligger i 434, bl. 7—24, og hvoraf 194 og 655 har udgjort en del, har sluttet, lader sig ikke afgøre, da 3. ark, som bemærket, ender defekt; og nogen forklaring på, at H. skriver ikke har medtaget slutningen af denne tekst, men med en pludselig afbrydelse er gået over til en afskrift af Harpestrængske artikler, lader sig næppe give.

Ved bedømmelsen af det i 434 bevarede stof vil det være rettest at gå ud fra de dér forekommende Harpestrængske artikler, da her foreligger det rigeste materiale til sammenligning. Disse begynder, som bemærket, bl. 30va, l. 2, og går til bl. 35va, l. 3, hvorefter resten af håndskriftet udgøres af nogle fysiologiske artikler, en besværgelsesformular mod ufrugtbarhed i stærkt danskfarvet sprog, et stykke om månedagenes indflydelse på de menneskelige forhold, nogle magiske tegn og endelig en fra Harpestræng tagen artikel om røgelse (thus), efterfulgt af resten af de med 194 fælles dødstejn, hvoraf kun en del er anført på sit rette sted (bl. 7^v).

Artiklerne bl. 30—35 er i alt 20, nemlig absinthium, aristologia, ambra, alumen, acedula, argentum vivum, basili[s]ca, cupembe, crocus, enula, ferrum, iarnz ryd (ferrugo), galiga, lyquericia, mirt(i)us, piper, pix liqvida, sinapis, sal, badstofa. Hertil kommer som nævnt sidst i 434 artiklen thus, og endvidere findes foran i håndskriftet en artikel pastinaca («astimaca»), som har sit tilsvarende blandt de i 194 bl. 38 ff. forekommende Harpestrængske uddrag. De nævnte 20 artikler er, som det vil ses, ligesom artiklerne i 696 opførte i en indenfor det enkelte bogstav ikke gennemført alfabetisk orden, og også her synes det, at man indenfor det enkelte bogstav først har taget artikler fra 1ste urtebog, derefter fra 2den. En undtagelse fra den alfabetiske orden danner den 20de artikel «badstofa», men denne er ved et foranstillet «Explicit» betegnet som originalens slutningsartikel, der altså sandsynligvis af hensyn til sit indhold har fået plads efter de egentlige lægemidler.

Ingen artikel i 434 falder sammen med de i 696 forekommende, og blandt de optagne er to (cupembe og crocus), som man efter det Københavnske Harpestræng-håndskrifts rækkefølge savner i 696, men som dog sandsynligvis har haft deres plads i lakunen mellem 1. og 2. blad¹⁾. Artiklerne — incl. det senere følgende thus — viser sig som de i 696 at udgå fra et K. nærtstående håndskrift, men som dog ikke kan stamme fra selve dette.

Nogle artikler indeholder rettere læsemåder, hvis rigtighed bestyrkes ved S., og desuden forekommer ejendommelige afvigelser; i reglen er artiklerne noget forkortede.

¹⁾ De 20 artikler i 434 svarer på følgende måde til rækkefølgen i K. I—IV = K.¹ 3, 10, 12, 15; V—VII = K.² 5, 6, 10; VIII—IX = K.¹ 29—30; X—XII = K.² 21, 24—25; XIII—XIV = K.¹ 44, 50; XV = K.² 34; XVI—XX = K.¹ 65, 67, 71, 74, 20.

Angående titlerne kan mærkes, at 434 svarende til K.s *cobebæ* (S.: *Cumbeba*) har *cupembe*, under *enula* svarende til *Harpestrængs halzyrt* har *holurt*, som benævnelse for *lyquericia* tilføjer *sæti-vidur*, under *pix* svarende til K.s *mandæl* (S.: *amandæl*) har *alimandus kiarni*, ved *sinapis* tillægger *mustardr* og ved *salt* tillige har den latinske benævnelse (*sal* er *sallt*). Tilfælde, hvor 434 støttet til S. har en rettere tekst end K., frembyder *ferrum*, hvor K. udelader det efter «slaukt» følgende «i vatnni», *mirtus*, hvor «eyrnna» er tabt i K., *pix*, hvor i stedet for «fullann sponn» (svarende til S.: *sketh*) K. har det meningsløse «skaarth», og hvor desuden de følgende ord «af henni ok annann af hunangi» indeholder en oplysning til den *Harpestrængske* tekst, som til dels støttes ved S. (en *sketh* af *hunugh mæth bik*); endelig har under thus S., men ikke K., en parallel til 434's «reykelsi vid klar edur varma bríost-míolk» som råd for syge øjne.

Det er tidligere omtalt, at parallelismen mellem 434 og 194 afbrydes efter den fælles indledning med efterfølgende diætetiske regler ved nogle blade i 194 (38^v—40^v), som bærer foruden nogle blandede lægeråd uddrag af *Harpestrængske* artikler. Disse indledes med en artikel *acetum*, der vel begynder på sædvanlig *Harpestrængsk vis* med angivelse af stoffets kulde- og tørheds-grad, men ikke genfindes i de danske tekster og ligeledes er forskellig fra artiklen af dette navn hos *Macer*, idet den væsentlig er en tilberedelses-anvisning. Derefter følger *alumen*, *nasturcium*, *sal*, *mirra*, *reykelsi*, *pastinaca*, *piper*, opførte i vilkårlig orden. Af disse genfindes *nasturcium* og *mirra* ikke i 434, *pastinaca* forekommer straks i begyndelsen af *codex* (bl. 2^{r-v}), til de andre 4 artikler findes paralleler blandt de ovenfor behandlede *Harpestrængske* artikler i 434, bl. 30^v ff. De for 194 og denne række fælles 4 artikler viser tydelig nok tilbage til samme kilde, men teksten i 194 er (bortset fra *alumen*) et mere kortfattet uddrag. Også *pastinaca* har i 434, og 194 øjensynlig fælles kilde, men her har 434 adskillig udeladelse og forvanskning. De tre artikler *nasturcium*, *mirra* og *pastinaca* har i øvrigt ganske samme karakter som de tidligere omhandlede i 696 og 434, bl. 30^v ff. Teksten går tilbage til et K. nærstående *Harpestræng-håndskrift*, men med berigtigelser, som støttes ved S. Således følger S. under *mirra* til K.s «døt barn» ordene «fra kunæ», hvortil i 194 svarer «fra konu», og for «thwas i» har S. «latæs up a howæth», hvortil i 194 svarer «þvegít i hófut»; under *pastinaca* har 194 ~ 434 flere læsemåder, der synes oprindeligere end de danske *Harpestræng-håndskrifter*, og desuden, stemmende med «qwith» i S., «maga» (K.: *houæth*!).

Stærke grunde taler således for, at *Harpestræng-artiklerne* i 434 og 194 stammer fra samme grundhåndskrift som 696, og ordforrådet tyder på, at deres umiddelbare kilde går tilbage til den samme norske oversættelse som 696. Professor Hægstad har i sin udgave af 696 fremhævet forskellige for dette brudstykke ejendommelige ord, dels ægte norske ord, dels danske låneord. Af disse ord genfindes adskillige i *Harpestræng-stykkerne* i 434 og 194, f. eks. *eptirburðr*, *gulusótt*, *hunska*, *klár*, *lausn*, *læknisdómr*, *skabb*, *spolormr*, *tempra*, *vatn-*

sótt, ǫngvi. Og ligesom 696 ved gengivelse af den danske betegnelse for *cicuta* tilføjer «á dǫnsku», således er det samme tilfældet i 434 og 194 under *pastinaca*. Sandsynligvis er det vel endog netop det håndskrift, hvoraf 696 er en rest, der er afskrevet på Island, da de bevarede 2 blade er fundne her.

En modsætning til de Harpestrængske artikler danner den forudgående del af 434; og særlig fra hvor parallelteksten til 194 begynder indtil 3dje arks udgang er dette afsnit af lignende karakter som den danske lægebog AM. 187, 8vo, idet denne del består af sygdomstilfælde med tilføjede angivelse af det herved tjænkelige lægemiddel. Ja endog flere af de i 187 forekommende lægeråd genfindes her, og muligvis kan overensstemmelsen have været større, da 187 ender defekt, ligesom også 187 indeholder en parallel til de diætetiske regler.

Adskillige anvisninger har deres tilsvarende hos Macer eller Harpestræng. Direkte fra Macer stammer vistnok angivelserne om hjortehorn (bl. 16ra), medens intet af de to Harpestræng-håndskrifter har nogen sådan artikel. Ligeledes er den bl. 15^r omtalte virkning af en slangefarvet urt (*c*: *colubrina* vel *dracontea*) ejendommelig for Macer, men ikke optaget af Harpestræng. Om to af anvisningerne kan det fremhæves, at tilsvarende artikler (*rubea*, *terra sigillata*) mangler i det Københavnske Harpestræng-håndskrift og hos Macer, men forekommer i S.

Hvorvidt noget Harpestræng-håndskrift har foreligget forfatteren, er vanskeligt at afgøre, da han vistnok til dels har haft adgang til lignende kilder som Macer og Harpestræng. Artiklerne *rubea* og *terra sigillata* i Stockholm-håndskriftet er således, ved siden af at indeholde de i 434 forekommende anvisninger, i anden henseende temlig afvigende, og noget lignende gælder angivelserne om *vitrum*, *argentum vivum* og *satureia*, hvor man snarest skulde søge overensstemmelse. Har noget Harpestræng-håndskrift været benyttet, må dette stå på et ældre trin end noget af de to nu bevarede danske eller det ved de norsk-islandske Harpestræng-fragmenter repræsenterede, og kan ikke være yngre end 13. århundredes midte, da 655, som indeholder et brudstykke af dette afsnits tekst, er ældre end 1300.

At det her omhandlede første lægevidenskabelige afsnit i 434, som delvis genfindes i 194 og 655, ikke er istandbragt på Island, må anses for givet. Overensstemmelserne med 187 og på enkelte steder sproget taler for, at den oprindelige original har været dansk. Utvivlsomt er dog denne, ligesom tilfældet har været med Harpestræng, nåt Island i norsk oversættelse; i ordforrådet findes nemlig umiskendelig norske bestanddele. Den mest håndgribelige af disse er måske ordet *skiorr* (bl. 13ra), det norske navn på fuglen skade, et dyr, som ikke forekommer på Island. Ligeledes tyder det på norsk påvirkning, når i lægerådet s. 17²⁶—18⁴ (hvortil en parallel i 187) den danske lægebogs «æskæ stauæ» er ombyttet med «greni-tre». Norske ord er vistnok også *gáshaukr* (bl. 17ra) og *bleða* for

bleðra (s. 16⁷). Muligvis gælder det samme om flere andre af de ikke få ejendommelige ord, som håndskriftet indeholder, som f. eks. tyrðill i betydning skarn, sperðill om gede-ekskremitter m. fl. Sml. også «sician» i den til bl. 23ra forekommende variant fra 665, dersom opfattelsen af dette ord som «spytflod» er rigtig, og under forudsætning af, at det har hørt til lægebogens oprindelige tekst. En bestyrkelse af, at der på norsk har foreligget en lægebog af karakter som den danske 187 og den her omhandlede del af 434, giver et lille, i et ældre islandsk håndskrift (AM. 673 a, 4to) lejlighedsvis nedskrevet fragment fra c. 1400, hvis sprogform prof. Hægstad netop nu (ifølge mundtlig meddelelse) har bestemt som gammelnorsk fra østlandet, og blandt hvis indhold kan påvises flere paralleller til her forekommende anvisninger. Om denne lægebogs danske kilde er det vanskeligt af fastslå noget. Man har af forskellige hentydninger i lægebøger fra den senere middelalder villet formode, at Henrik Harpestræng foruden urtebøgerne samt stenbog og kogebog tillige havde forfattet en ikke bevaret, egenlig lægebog. Dette er meget usikkert, men da den danske original til den norsk-islandske tekst må gå tilbage til omtrent Henrik Harpestrængs tid, vilde der i kronologisk henseende intet være til hinder for, at dens indhold stammede fra ham.

... æ v oblatum ok gef honum eina hvern morginn: æ einni oblatu bion, æ annari oblatu cerion, æ þridiu ægrionn, a fiordu sagirion, æ fimmtu enn-ducas. Wid leikni: sans, gante, gantes, gantisim, gantissimus. Wid traull-ridu: Res ∴, fres †, pres †, tres †, gres †, visar ec fra mier flaugdum ok flagd-konum, trollum ok illvættum, bid ec sætuztu fru sanctam **(1 rb)** Mariam, ath ec lifæ bædi mier ok audrum til bata i nafne faudur ok 5 sonar. Þesser hlutir ero vid ridu: G, Gi, Gina, Gisman, Gismand, Gismanda, Gismann-dand. Ef menn hafa illan hug æ pier, haf æ pier ter, gramaton, alpha, edol. Vid alfa-volkun: In nomine patris Samuel et filii Misael et spiritus sancti Raguel. Vid ell-bruna: dixit mea Emmanuel Sabaoth **(1 va)** eue omnes beatorem beata benedicti vos genntes peccatorum. Tak tolgu-augxi þina ok haugg i elldin. 10

Wid hofud-verk rist æ tre Misax at rik sator arepo uere rotas. Wid blastrum ok þrotæ i haurundi rist æ þvi sem þu villt In nomine patris Annanias et filii Zacharias et spiritus sancti Sinnisael. **(1 vb)** Wid grati rist æ eiki-kefli Funnde peccatoris verдум syna ok lat liggia undir messo.

Wid svefn-leysi rist þetta æ tre ok legg i hægindit undir hofud hans: Res, refres, 15 prefers, pregi, prodiui, esto labia uolunnt, post hoc dormivit. Vid augna-verk rita æ bok-felli vau, nau, dele, neamon, æ-leph, gimel ok anne; tak **(2 ra)** konu-miolk er sveinbarn hefir æ briosti, þria dropa, ok lat i blautt egg ok lat þann mann gefa honum, er all dri sæ hann adur. Wid hofud-verk sker horn af kviku bu-fe ok gior af kammb ok kemmb sidan har kall-manz med kallkenndu horni enn konu med kvenn-kenndu horni, 20 ok stappa þat i vine edur oleo edur vatnni, ok þvo med haufud ix daga. Þæ mun batna.

1 aa¹] Med dette ord begynder håndskriftet defekt, idet forud for bogens nuværende 1ste blad antageligvis et eller flere læg er tabt. De følgende besværgelsesformularer, som dels ofte er meningsløse, dels indeholder mange forvanskede latinske ord, gengives uden ændring af de latinske sprogfejl. 8 volkun] volkū cd. Misael] misael cd., eller nissael? 11 sator—rotas] Denne magiske formular, som genfindes i sin rette form cd. 36rb opstilles sædvanlig i kvadrat, med de 5 ord Sator, arepo, tenet, opera, rotas under hinanden, og er, som det vil ses, læselig på 4 forskellige ledder; den har fra gammel tid nydt stor og vidt udbredt anvendelse som værn mod sygdomme og ildebrand. blastrum] bastrum cd. 17-19 tak—adur] Forekommer atter cd. 23vb som middel mod lungesot og «rida». Tilsv. findes AM. 194, 8vo, bl. 41^r som middel mod «koldusótt». 18 lat²] sidan i elld ok laot tilf. 194. 19-21 Wid—batna] Forek. atter cd. 13vb dog med udeladelse af ok st.—batna (l. 21). Tilsv. findes 194, bl. 41^r og (med den nævnte udeladelse) 44^v.

Reykelsi stodvar (**2 rb**) blod-ras, hvadan sem rennur, ok þau enu verstu sar i enddarmar ok i audrum stodum, ok þat lætur eigi vonnd sar vagxa, ef þat verdr temprad vid miolk ok lagt vidr, þat teer flug ur haufdi ok flærd-samligar hyggiur burt hrindur. *Astimaca er mura æ donsku, hennar rætur ok frio er gott i læknnis-dom. Sydur madr hennar
 5 rætur vid litit hunang ok vin ok dreckur þat (**2 va**) *miced af muru þat er gott vid aunngva ok sott, vid sarum hosta sidla ok arla. Hver sem hana etur edur ber, þeim mæ eigi eitur granda edur hauggormur skada. Eitur madr miced af henne, þæ fyser mann til konu, ok þæ mæ hann serda sva micit sem hann vill. Ridr madr muru rætur um tennr sier, þæ grædir þat siukt haufud ok sart tann-holld. Dreckur madr micit af henne vel- (**2 vb**) ldri,
 10 þat er gott vid skorpionis sting. Stappar madr muru vid hunang, þat er gott vid of þrutinn maga. Einnginn rot er su, at mann fædi iafnn-vel sem mura.

Þessa blod-stemmu mattu sennða hvert er þu villt, þegar er þu veizt nafnn manz edur lit kvikenndis: Stodviz blod þitt † inn nomine patris et filii et spiritus amen. Stodviz blod þeim er blædir, blod (**3 ra**) fiell af guds rodu, almattigur baud otta, aund þeir sarligu
 15 pinndu. Stattu fyrir dyr þar er dreyrir dreyre guds sonar, heyra unnda laugur þar er ægir, fyrir os vartu pinndur æ crosi. Drottinn minn staudva þu blod þetta † inn per libera me domine sangvinis lixta et sangvinis unnda sēt sit stetid iordanis plūm q̄dus in iordanis baptizatus (**3 rb**) consumatum est.

Lokit er pinu, lukiz saman unndir, stadvizt blod þitt x, sva sem þu stodvadir drottinn
 20 minn ur sarum sialfs þinns langa fria-dag at noni, stodviz blod x, hvort sem er heptar blod edur nasa dreyri, ok allt blod stodviz, hvadan sem rennur, i nafnni faudur ok sonar ok annda heilagx. Stodvizt blod rautt, er ec renna se, bl- (**3 va**) od brenannda, blod rennannda, stattu blod, stod flod, þæ er drottinn do, halltu aptur bana-blodi þinu. Med þessari blod-stemmu stadvadi Petur postoli drottni vorum, ok blæddi hvorki ut ne inn. In nomine.

25 Svo seigir hinn heilagi Bedæ prestur, at m ero þeir dagar æ xii manudum, ef kall-madr er þæ byriadr, at likamr þes manz mun eigi su- (**3 vb**) ndur leysazt fyrir doms-

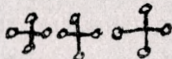
1-3 Reykelsi—hrindur] *Tilsv. findes 194, bl. 40^r, her knyttet til et uddrag af Harpestrængs artikel om rogelse, hvortil en parallel forek. cd. 39vb—40ra; med nogle afvigelser findes desuden stykket endnu en gang i cd., bl. 21rb.* 3-11 Astimaca—mura] *Tilsv. forek. 194, bl. 40^v, og er en gengivelse af Harpestrængs artikel om pastinaca eller moræ.* 4 mura] *murra måske her cd.* 5 miced af muru] *fejlagtig indkommet; udel. 194, som efter Harpestr. tilf. er gott vid siukt millte, lifr ok lenda verk, sydr madr muru med miolk ok dreckr.* 6 sott] *út-sott rigtigere 194.* vid—arla] *udel. (med Harpestr.) 194.* ber] *i höfdi ser tilf. 194.* eigi] *sål. 194; udel. cd.* 6-7 eitur—edur] *udel. (med Harpestr.) 194.* 7 skada] *granda 194, men skathæ Harpestr.* 7-8 ok—vill] *udel. 194.* 9 siukt h. ok] *udel. 194 (og Harpestr.).* micit—vell dri] *löginn af henne 194; moræ oos Harpestr.* 10 gott²] *ath leggja tilf. 194.* 12 Som titel for det efterfy. stykke er med rødt blæk skrevet blod. 13-16 Besværgelsen Stodviz—crosi er i drotkvædet versemål. I 4. verslinje skulde man for sarligu vænte sarliga, og aund ... pinndu burde danne helrim; i 6. verslinje er heyra besynderligt. 16-18 inn(?)—est] *Teksten er, foruden at være uforståelig, på flere steder tvivlsom, og de pågældende ord er derfor gengivne uopløste.* 20 heptar] *d. v. s. heiptar.* 25-s. 13² Svo—messo] *En parallel hertil forekommer i AM. 461, 12mo, bl. 18^r. En tilsv. latinsk tekst, men til dels ulæselig, findes*

elska þic iafnann, svo at þeir (5 rb) munu einskis þier mega synia, þes sem þu kannt at bidia: y. l. x. e y. s. p. a a t d x m l l. G f p R. Ef madr hatar þic, þæ tac þetta rit ok

legg undir sofanda manne, ok þæ munu þit skiott verðæ sattir þ. q. c. g q. Ɔ. g. g. g. G. C. d. d. f. R. k h. l. m. s. m. B. T. Ef þu leggur þesar characteres undir

5 sofanda mann, þæ munn (5 va) hann seigia þier þat, er þu spyr hann ok hann veit eptir sier ok audrum: n. M. m. n. o l. m. s. . G. q. o y. z. a. x. a c. y. b. b. b. a. a a y. k. k. h. æ e æ. Ef þu villt svæfa mann, tac miolk ok svidit har af ketti ok rid um tennur æ sofanda manni. Ef þu villt vekia hann, tac hænu egg ok spreing i munn æ honum, ok mun hann þegar i stad vakna.

10 Ef þu villt ford- (5 vb) azt haufdningia reidi, gac fyrir solar-rod ok mæl vid aungvann mann heimann gangandi ok heim ok tac gras þat, er mellifolium heitir, ok vek þier blod ok doggva med grasit allt ok rist sidann i enni þier med grasinu cros ok gac svo fyrir herra þinn .

Vid her-brad (!?) † ophann ∴ phaor ∴ agla ∴ alphaus tek æ in gramam Inn no-
15 mine patris et filii et spiritus sancti amen.

(6 ra) Þvo þic i vatni m sinnum ok les pater noster i millum ok kved þetta m tima: Fion þvær ec af mier flandæ minna, ran ok reidi ricra manna, sva at þeir gladliga mier gangi æ moti ok hlæandi mic augum liti. Ast drep ec hendi, lyk ec fe *sækir, lyk ec fior *sækir, lyk ec enu mestu manna sakir. Gud liti mic ok godir menn, siae hverr æ
20 mic sælldar augum, ægis-hialm er ec berr i millum bruna, þo *vo tignar (6 rb) manna aull se mier veraulld *þion at vinum. Haf vatnit millum gaupna þier.

Ef þu villt hliota ur kasti, tac teningana þina ok graf þæ nidur fyrir nordann gard kirkiu m nætur, adrar þriar fyrir sunnann ok m fyrir austan, sidan lat æ alltari unndir duk m mesur, sidan kastæ upp i hendi þier med þessum ordum: Ek særi þic Þor ok
25 Odinn fyrir Crist en crosfesta, at þid þverr- (6 va) synit æ teninga þessa. Ok i annath sinn kasta upp ok seg sva: Ec særi þic fyrir Enok ok Heliam. Ok i hid m. sinn særi ek þig fyrir Frigg ok Freyiu, Þ(or) ok O(din) ok fyrir helgu mey fru sancte Marie, ath þu Fiolnir falla latir þat, er ec kasta kan.

vendtes fra gammel tid til trylleformularer. Se W. Wattenbach, *Das Schriftwesen im Mittelalter*, Leipzig 1896, s. 119—20. 4 characteres] chacaretens (?) cd. 5 þier] gent. cd. 10—21 Synes at være tre besværgelser, alle til afvendelse af høvdingevrede. 13 Den her forekommende galdrestav er rimeligvis «ægis-hjålmr». Sml. J. Ólafsson, *Runologia* s. 126. 14 herbrad] h¹ b^ud cd. Tvivlsom betydning. 17—21 Fion—vinum] Denne besværgelsesformular er til dels i poetisk form; de 14 fornryðislag-linjer Fion—liti og Gud—bruna er utvivlsomme, men sætningen Ast—hendi kan ikke indordnes under noget versemål, og stroferne lyk—sakir og þo—vinum er meget usikre; flere ord og udtryk er her stærkt forvanskede, således fe sækir, fior sækir (står sækir for sakir?), og þo vo ... þion er uforståeligt. Sml. Ísl. Þjóðsögur I, 452, hvor nogle af verslinjerne er anførte.

Vid kveisu hvar sem hon er i: Ave per quam benedictio splendidit †. Ave per quam maledictio deficiet †. Ave sedens (6 vb) adam resurrectionem †. Ave lacrima, ave redemptio †. Ave altitudo in ascentibus humanis cogitationibus †. Ave profunditas in visibilis et angelorum oculis. Ave quæ es inperarmis saltum †. Ave quem partus per crucem omnia. Ave stella de monstrans solem †. Ave virtus divine in carnationis †. (7 ra) 5 Ave per quam creatura †.

Ypocras hiet madr, hann var spekingur ok spakaztur læknna, hann baud virktæ vinum sinum aa anndlzt degi hans, ath þeir skyldi leggja unndir hofut honum i graufina bækr hans, er leyndar lækningar voro æ. Enn launngu eptir þat kom þar farandi keisari einn ok sæ æ hans grauf, ath þar la sæ vissazti lækner, er verit hafdi, (7 rb) ok hugdi 10 þar vera mundi fe nocud i þeiri grauf ok bæud hirdmonnum sinum at rann-sakæ graufinna, en þeir fundu þar ecki anars enn leyndar lækningar-bækur hans þesar.

Enn fyrsta er vid hofud-verk. Ef madr hefir þrota i anndliti ok verk i haufdi edur hosta ok þrystir opt vinstri hendi fyrir briost sier ok kroppar opt um nasraufar sinar, sæ madr mun deya. Ef siukur madr i sott sveitiz opt um haufut (7 va) ofan-verth, þat 15 er goth mark, en elligar aurvænth. Ef þu sier siukan mann opt venndda sic til veggjar, þat er eigi gott. Ef siukur madr hefir samann falldnar nasraufar, hvos augu ok holæ þunnvangæ ok til-sununar varer ok eyrun kaulld ok vendir sic oppt hinnat ok þangat ok hofut til fota ok fætur til haufda-laggs, vit þu þann mann eigi undan ganga, þviat slikir ero bænvanir. 20

I ianuario manadi skaltu (7 vb) eigi blod lata þier, mæli-kopp vinnis edur munn-gazt skaltu drecka hvern dag omettur, dryck skaltu þæ þiggia vid blastrum ok bolgum ok samstappadan grausum, skaltu þæ neyta *inifri, ok *repticum skaltu drecka.

I februario er gott blod ath lata ur þumal-finngru edur laug at taca, ok lausnar-dreykiu er goth at neyta ok vormmum vistum, *agrimonianum med vormmu vine skaltu neyta. 25

(8 ra) I marcio pulegium skaltu drecka ok sætt ægrimonianum sodit ok rætur saman gorvar, blod lattu eigi, lausnar-dryck tac þu eigi, þviat þat afflar ridu.

7-20 Hertil svarer AM. 194, 8vo, bl. 37^r.
danske lægebog AM. 187, 8vo, udg. s. 91.

21-27 Hertil svarer AM. 194, 8vo, bl. 37^v. Sml. den

1 Aue] Au cd. 2 resurrectionem] herefter overstreget deficiet. 7 Ypocras] d. v. s. Hippokrates. Foran står med rødt blæk som titel læknnes boc. Det følgende (indtil bl. 15ra) genfindes — for største delen i sammenhængende fremstilling — i membranen AM. 194, 8vo (skrevet 1387), som dog ikke kan ligge til grund for cd.; i noterne gives de vigtigere realafvigelse, for så vidt de tjæner til oplysning af teksten i cd. spakaztur] pakaztur cd. 8 aa] tilf. 194. 10 saa²] gent. cd. 11 baud] bud cd. 13 Enn fyrsta] gent., med rødt blæk, som titel. 15 deya] Her tilf. 194 en periode Item raka siuks manz—deya, som i cd. findes bl. 40ra. 18 ok⁵] vill hverfa tilf. 194. 19 slikir] hlutir tilf. 194. 20 bænvanir] bænvanir cd. Herefter tilf. 194 et stykke Item ef madr—deya, som med undtagelse af to perioder genfindes i cd. bl. 40^{ra-b}. 22 þæ þiggia] þann ... drecka 194. 23 inifri] Herved forstås vistnok ingefær. repticum] sandsv. rhapsodicum. 24 finngru edur] fingrs édi 194. 25 agrimonianum] D. v. s. agrimonia. 26 pule-

I aprili er gott blöð ath lata ok dryckiu taca, kiot eta, koppæ blöð lata, varms neyta, kvid-sott hreinsar rutan, ok *bilisticum drecktu.

I maio betonicam ok *pipinellam drecktu, *armoris skaltu adur skeina, varms skaltu þa neyta ok varmt dreckæ, þviat varmt vermir (**S rb**) idur manz. Dryck skaltu 5 drecka, haufud ok fætur ferfættz kvikendis skaltu eigi etæ, arla vaka, arla eta, et ægri-monianum ok dreck malurt, abscentium ok feniculum.

I iunio hvern dag skaltu drecka omettur mal bleðu vaz, aul skaltu eigi drecka.

I iulio gæt þu þinn vid konum, blöð lattu eigi, spyiu-dryck edur lausnar þigg þu eigi, salviam ok rutam neyt þu.

10 I augusto et ecki varmt, dreck hvorki aul ne m(iod), nemæ (**S va**) nytt se, blöð lattu eigi, lausnar-dryck tac þu eigi, malvas ok caules et eigi, þviat svart sott vegx þadan.

I septembri hvetvetna er ætt, þa et þu þetta, þæ ero allar vistir i rettum kostum i þann timæ, ok mattu neytæ, ok blöð lat þæ.

I octobri nyt vinu ok rafanum fastandi neyttu, cinnamomum drecktu.

15 I novembri þarnazt laugar, ok lat eigi blöð, þvo eigi haufut med (**S vb**) vorrmu, dreck ysopum ok cinnamomum fyrir kvid-sottar sakir.

I decembri þæ hina hæstu *armeris vektu, koppa blöð lattu, þviat æ þeiri tid er allr þroti buin ur æt fara manz likam, flesk ok fræ *mastior neyttu.

I up-hafi hverrar sottar skaltu fasta ok þurt eta.

20 Vid nefdreyra bitt þumal-tæ æ hægra fæti med styrkum þræði, þæ mun hættæ.

1-20 *Hertil svarer AM. 194, 8vo, bl. 37^v—38^r, 41^r. Sml. AM. 187, 8vo, udg. s. 91—93.*

gium--sodit ok] skaltu sodith neyta vormum vistum ok eta 194. 2 kvid-sott hreinsar] þat hreinsar k. s. 194. rutan] rutam 194. bilisticum] Libstikum 194; lubesticum 187. Formodl. forvanskningar af levisticum. rut.—drecktu] Den tilsv. periode henføres i 194 og 187 til marts. 3 betonicam] næppe betonicum cd. pipinellam] rett. pimpinellam. armoris ... adur] arms kvist eði 194. Svarer til epatica — eller muligvis mediana? — i 187; de til reglerne for april og maj svarende angivelser er i de islandske tekster sammenblandede. 4 ok v. dreckaa] udel. 194. 4-5 Dryck ... drecka] máluett ... taka 194. 5 vaka, arla] skaltu eigi 194. 7 bleðu] sál. også 194, hvor samme ord en gang senere forekommer (bl. 42^r) og der utvivlsomt i betydningen «blære» (og svarende til blodru i nærv. cd. s. 181); 187, hvis tekst er temlig afvigende, har thre dryckæ af calt watn. Formen bleðu må gå tilbage til blodru, som foreligger i et norsk lægebogs-fragment i AM 673 a, 4to, sandsynligvis påvirket af gammel-dansk blæthræ. Ordforbindelsen må vel her være mal-bleðu vaz., snarere end mal bleðu-vaz? 9 salviam] calviam cd. 11 eigi¹] tilf. 194; sml. 187. malvas—þadan] udel. 194. 12 hvetvetna—þetta] hent ath þer hvetvetna þat ett er ok ét þviat 194. 15 þarnazt] þu tilf. 194. vorrmu] vatni tilf. 194. 17 þæ ... armeris] vek ... armkvistz eði 194. Svarer til cephalica i 187. 18 mastior] rettere mastice 187. D. v. s. mastix-træet (pistacia lentiscus). 19 eta] Her ender 194, bl. 38^r. De nærmest følgende sider i 194 (bl. 38^v—41^r 14) har i 434 ingen tilsvarende, sammenhængende tekst; de optages af blandede lægeråd, som dog for største delen spredt genfindes i 434, og hvoraf nogle også senere hen i 194 optræder for anden gang, af en for 194 særlig artikel «acetum», samt af uddrag af 7 Harpestrængske artikler, som med undtagelse af «pastinaca» (se s. 12²) ikke i denne sammenhæng eller form er gengivne i 434.

(9 ra) Wid sama tac svins tyrdil ok brenn i grytu ok blas i pipu i gegnum nasraufernar. Vid haufud-verk siod pulegium in oleo ok rid æ enne enns siuka manz ok þunnvanga ok hiassa. Enn til þess sama legg saman rot af abscinnteo, burkn ok ederam ok hvitt af eggj ok knyt i lin-klædi ok bitt um haufud, þvo þu haufut med sallti ok suru vine. Vid hvirfil-sott tac abrotanum (9 rb) stappad med hunangi ok suru vine, gef hinum siuka, 5 þæ mun batnna. Augnna smyrsl: vin med *calcedonia ok hy af dufu unga med suru vinne. Enn ef augunn renna, þæ tac þu n sponu af ruta ok einn hunangs ok blannðæ saman ok rid þvi æ augun, en sur-blinnd augun smyr þu med refs istri. Lðgr af malurt ok *sinthio blannðit vid hunang ok miolk, þat grædir allar augna (9 va) sottir. Enn vid augum: laug centauree ok hunang-tar blandit saman. En til þes sama: laugur af burkni 10 ok *fétuli ok iafnt ath vexti lat i ker af gleri ok þurka vid sol, rid æ vid elld. Ef auga verdr lostid, tac blaud agrimonie med hvita af eggj, stappa ok legg vid utann.

Vid þat ef æ er dregit augun, tactu svolu kvika ok sker af haufud med gler-knife, sva at (9 vb) blod hennar renni af glerinu ok æ augat, þar semæ er dregit, þæ mun af draga. En til þes samæ: bucka sperdla ix ok ix lavaber ok v pipar-korn ok *atar-mata, 15 blannða vid hunang ok rid æ enni enns siuka.

Enn vid þat sama: refs gall ok hunang vellt blannða saman ok berr i augunn, þæ mun af taca myrkva, ef æ er, ok sama leid er buckæ gall. Enn vid augum: tac daugg af ruta (10 ra) heima-vaxinne ok lath i gler-kerit, blannða vid surt vinn ok berr i, tac enn hiera gall ok berr i augun, þæ mun skirazt ok myrkva af taca. Tac enn rot af 20 fenicule, *ber i augum, þæ mun batnna, stappadan ok varmann ber i augun.

Enn vid þvi sama: gall þidurs ok laugr af marubbio, þat hrindur af aullum myrkva augunum. Tac en ost nyan ok lat i vatn vellanda ok gior af kauku ok legg varmt vid augun, þæ mun batnna.

(10 rb) Enn er hier lækning vid sur eyru: tac sauda gall ok blannða wid kvenna 25 miolk, þat giorer rum eyrun. Sia lækning er enn daufum monnum til batar: tac greni-

1-26 Hertil svarer AM. 194, 8vo, bl. 41^r—42^r.

1 svins tyrdil] molld af svina tyrdli 194. At tyrdill betyder mæg (fimus), fremgår af de tilsvarende lægeråd i 187, s. 26; sml. også Bugge, Arkiv II, 221—22. plpu] bjpu cd.! nasraufernar] nasraufernir cd. 3 burkn ok] ok bðrk af 194. 6 calcedonia] D. v. s. chelidonia; celedonia 194. 8 Lðgr 194; *ok* cd. 9 sinthio] surthin 194. Synes i bægge håndskrifter forvansket; skjuler sig her en form af absinthium? 11 fétuli] d. v. s. foeniculi; fenicule 194. 11-12 auga ... lostid] aa auga ... laustr 194, men øghæ ... slaghæt 187, udg. s. 14^{II}, som har en tilsvarende anvisning. 12 med] hinu tilf. 194. 15 atar-mata] atar-mattu 194. Forvanskning af «athamanta»? 11-15 Ef—draga] Disse anvisninger forekommer 2 gange i 194, nemlig også, om end mere kortfattet, bl. 38^v. 17-18 Enn—gall] Også denne anvisning forekommer allerede 1 gang tidligere, nemlig bl. 38^v, i 194; i kortere form gentages første del af anvisningen i nærv. cd. bl. 16vb. 19 daugg] lðg 194. kerit] ker ok 194. 20 rot] lðg 194. 21 ber i augum—batnna] udel. 194. augum cd.! 21 stappadan ok] udel. 194. 23—26 Tac—eyrun] Disse anvisninger forekommer også, dog ikke ganske enslydende, bl. 38^v, altså i det hele 2 gange, i 194. 25 sur] sur 194^I, mgl. 194^{II}. 26 giorer rum]

tre grænt ok legg i elld, enn vatnn þat, er ur rennur, safnna ok lat i blodru ok spon fullann hunangs ok laug gras þess, er heitir barbaiovis, 11 sponu, ok blanda þessa 11 hluti saman ok rid i gegnum klædi ok hird i gler-keri, ok þa er þu þarf, lat (10 va) i eyrun, þa mun haufud-verk letta ok heyrn batnna. Vid tanna verk: tac brent sallt ok rid oph
5 um tann-holld, þa mun batnna. Vid briost-verk: tac rutam ok vell i vine ok dreck vid.

Vid hiart-verk: tac marubium ok pulegium ok siod i vatnni ok lat vid sallt ok dreck fastandi. Vid augnna verk edur myrkva: ber balsamum i augun edur ala gall, þat grædir undarlíga vel. Vid tanna verk: tac frá *constensionis stappat (10 vb) vid hid hvita af eggj ok rid um tenn, þat grædir. Enn til þes sama: tygg rot af elne, þat tekur
10 af verk ok festir tenn, þat grædir enn til þes sama. Vid þurrann hosta sidla ok arla: drecka *siluram ok hyl þic vel. Vid hiart-verk dreck pulegium stappat vid fornt vin, ker fullt.

Gras þat er heitir dragunncia, þat er freknott sem ormur, þat staudvar líkþra, enn ef þat er etid, þa drepur þat madka, (11 ra) ef fædaz i manne, ok kveisu. Enn vit briost-
15 verk dreck laug af fenicule.

Enn vid þat sama: tac marubbii, abrotani, ysopi 11 sponu med vine, dreck þria daga. Vid *allz konar eti madr hvern dag fastandi raphanum.

Vid sar legg vid sallt ok gef honum vid-smior med vine at drecka.

Ef aur er faust i manne, þa mæ sva ur koma: tac þistil ok vinber ok hvita ur
20 eggj ok bitt æ.

(11 rb) Til biartrar raustar et *silinam. Vid þat ef madr mæ eigi hlanddi hallda, þa tactu heila hieranns ok stappa vid vinn ok gef honum at drecka.

1-20 Hertil svarer AM. 194, 8vo, bl. 42^r-43^r.

g[i]orir r[um?] 194¹; gredir rifin 194¹¹. S. 17 26-s. 18 4 tac—batnna] Sml. AM. 187, 8vo, udg. s. 31²¹⁻²⁶. S. 17 26-18 1 greni tre] æskæ stauæ 187. 1 blodru] bledu 194; æggæ skal 187. 2 laug g. þess] siod g. þat 194. 4-5 Vid tanna verk—batnna] mgl. her 194, som i stedet har et råd for stumhed, men forekommer smstedes bl. 38^v (dog brunt for brent). De i AM. 45, 4to forekommende svenske lægeråd, som angiver sig som «lakedombir aff mästher henrik harposträng», indeholder en lignende, men udførligere anvisning (udg. s. 52⁹⁻³²). 7 fastandi] Herefter flg. i 194 tre lægeråd mod sår og et mod epilepsi. 8 constensionis] crestensionis 194. Ordet er vel forvansket? 9 af elne] undan halmi eda eini 194. Hertil synes at svare næthlæ 187 (udg. s. 35¹⁻²): Tac rot af the næthlæ thær minnæ æræ, og tyg thæn rot, tha worthæ tændær fastæ, som er en ordret oversættelse af en anvisning i «Speculum medicorum»; elne måtte således være en forvanskning af næthlæ, hvad der kunde bestyrkes ved, at læsemåden i 194 antyder vanskelighed ved originalens tyding. Mindre sandsynligt bliver herefter, at elne er en af de mange varierende folkelige gengivelser af enula (blandt hvilke også elnerod opgives), uagtet også denne plante afgav et middel mod tandværk, — umiddelbart efter ovennævnte anvisning følger således i Speculum medicorum Item enula jejuno comman-ducata dentes confirmat, hvormed Plinius stemmer. 11 siluram] salinam 194. D. v. s. salviam? fornt] varmt 194. 13 dragunncia] D. v. s. dracontea. 17 Vid a.] Vid olyfians dryck ok a. eitri 194. 18 Vid—drecka] Her har 194 et råd mod hundebid. 19 hv.] hit hv. 194. 21 silinam] rettere salviam (sal...am 194). Herefter tilf. 194 et råd mod «rida».

Ef ormur skridr i manni sofanda, þá tac hleif surann, svo heitan sem ur ofne kemur, ok briot i sundur ok legg vid tvo vega ok þryst fast, þá mun hann ur fara.

Vid blinndleik augnna: tac gall þidurs ok blanda vid þat litid manz saur ok legg vid ix daga.

(11 va) Vid tanna verk tygg fastandi rot mellefolii. 5

Vid brot-falli: tac [st]eirnn raudan, er i svolu kvide finnt, ok ber æ þier, þá mun eigi saka.

Vid þat ef madr tapar mali, tac fræ klungurs ok stappa ok gef honum ath drecka.

Vid tanna verk: tac kornn af has-sallte ok legg i raufar tanna, þat drepur madka ok lettir verk. 10

At birta augu: tac kua miolk edur kvenna ok dreyp opt i augunn.

(11 vb) Ef madr drecker eitur, þá skal gefa ad drecka gras þat, er heitir dragontea, þá mun hvorki i manne þola eitur ne madkur.

Vid tanna verk: tac rot ellebori ok stappa vid surt vin ok legg varmt vid tanna hold, þá mun batna. 15

Vid spena verk: tak rot *eboli vid svinns hlannd ok legg vid, þá mun batna.

Ef madr mæ eigi i sott sofa, þá tac surna fræ ok bitt i klut ok heing i heitt vatn, enn þá er þefar (12 ra) af, þá gef honum ath drecka þat varmt, ok þat er gott vid þeiri sott, er frenetica heitir.

Sæ er eigi mæ miga, drecki surnna fræ stappad vid vatn. 20

Ef stemmt er i blaudru mannz, þá tac refs blod, ok innann þriggia natta þá mun leysaz steminginn, ef þu ridur um allan þan mann.

Ath har vaxi: tac geita klaufir ok sperdla ok brenn ok stappa vid surt vin ok rid æ haufudit. Vid nef- (12 rb) dreyra: reykur af kalfa sauri hann staudvar.

Vid vortur: rid æ fræe *eboli. Vid bruna: rid æ oleo edur svina istri nyiu ok 25 hvita af eggj ok stappa saman ok legg vid.

Vid lunngna sott: þá hreinsar marubium ok smior, ef madr etur.

Dreck betonicam arla med vatni, þat birtir augun.

Vid flugur: ellebore hvitt ok blanda vid miolk edur ku-nyt ok set fyrir þær, enn þær munu deya edr flyia. 30

1-30 Hertil svarer AM. 194, 8vo, bl. 43^{r-v}.

1 surann] þurran 194. 3 litid] vin ok vid litinn tilf. 194. 4 vid] augun tilf. 194. 9 has] D. v. s. hafs; haf 194. drepur] dregr 194. 16 eboli] D. v. s. ellebori; ellibore 194. hlannd] haalannd cd. ok] ger plastr ok tilf. 194. 17-18 Ef—varmt] Væsenlig samme anvisning genfindes (næsten ulæselig) i det norske fragment 673 a, 4to. 18 varmt] vatn 194. 19 heitir] hitir cd. 21-22 innann—mann] rid um sin manzins, þá mun steinninn bresta 194, hvorefter fg. en anvisning til at prøve ræveblods kraft på en sten, af samme art som den s. 23¹⁸⁻²⁰ forekommende. 24 kalfa sauri] kalekarnu (?! forvanskning af *kalveskarn?) 194. 25 eboli] D. v. s. ellebori. 26 hv.] hith hv. 194.

- (12 va) Vid kaungur-vofu biti: tac ausku, fiti ok sallt ok blanda vid fornt vin ok rid æ.
 Vid hæsi: tac oleum ok lat i blautt egg ok malinn pipar ok et, þa er þu ferr at sofa.
 Ath har vaxi: tac eine-berr ok oleum ok vell i miolk ok rid æ hofut. Enn vid þat
 sama: biarnar istur med fleski ok fornu vine, þat skal saman blanda ok æ hofut rida.
- 5 Vid vortr: tac dufu blod varmt ok lat æ, þæ mun af fara.
 (12 vb) Enn vid vortr: tac burkns blod ok stappa ok legg vid m nætur.
 Vid sænngar-faur: tac baunu ok legg vid lioskann undir klædi, þa mun þegar leys-
 azt, enn þa er barnn er alit, þa tac æ burttu grasit, sva at eigi fyllgi idrin.
 Ef madr dreckur edur etur kaungur-vofu, þæ tac betonicam ok vegi aurtoga vætt
 10 ok gef at drecka af henni, þæ mun ecki saka, þat er opt reynt.
 Vid bit olms hundz edur otams (13 ra) dyrs þæ tac fugll þann, er skiorr heitir,
 ok siod i vatnni ok gef honum at eta med godu vine, þa mun ecki saka.
 Vid blod-ras: tac muls har ok bren ok gef honum ok optliga at drecka, þa mun letta.
 Ef armur manz þrutnar af blodi, lati taca hveiti-miol ok hunang ok miolk ok gior
 15 af því plastur ok legg vid m nætur, enn ef ecki stadnar, þæ heing upp armin og verm
 hondina ok verm oleum ok smyr hogliga allt til ax- (13 rb) lar ok fram til ulfidar opt, ok
 þæ mun batna.
 Enn vid sama: siod baunir i vine ok vatnni ok lat vid talg ok lat i lin-klædi ok
 legg vid.
- 20 Ef har edur skegg skortir, þæ tac har, er vaxa innann læris ausnum ok um vetrum
 finnaz en um sumrum eigi; bren þau ok tac duptina ok blanda vid oleo fornnann af oleo-
 tre ok smyr med því þat, er þu villt. Þat stodar sva miog, þo ath þu rider því æ konu
 kinn, þa mun groa ok har vaxa.
 (13 va) Ef þu villt reyna afl steinns, þæ tac ker fullt vazt ok bitt utan vid, en hann
 25 mun ur dragæ hvernn sopa.
 Margra hluta þeira sem i lækningum finazt annad ok annath, þæ er ecki sva
 undarligt reynt sem þetta — *ok sva vid hostæ sottir munu ok hafa — æf þvílikum
 hlutum þo at þeir hafi margt lesit, enn þo trua eigi er sannara er enn þetta, þvíat

1-28 Hertil svarer AM. 194, 8vo, bl. 43^v—44^rv.

1 ausku fiti] silke! 194. fornt] varmt 194. 2 sofa] Enn vid því sup klöf-lauks brym tilf. 194, efterfulgt af en varietet gentagelse af anvisningen s. 19¹⁻² Ef ormur skridr i mann (her padda for ormur og sóðrann for surann [purran 194]). 4 biarnar] biarnar cd. 7 baunu] D. v. s. bunu, sál. Harpestræng (under «artemisia»); búu 194. Planten hedder på jysk «grå-bone», på norsk «bu», på dansk rigssprog «bynke». Anvisningen forekommer, noget varietet, s. 24¹⁸⁻¹⁹. 9 vegi] veg 5 194. 11-12 Vid—saka] udel. 194. 15 stadnar] stodar 194. þaa] gent. cd. 15-16 verm h.] verm udel. 194. 18 vatnni] til þes er bresta tilf. 194. 21 finnaz] ma sia 194. oleo] olifo 194. 24 Ef] Um steina megin tilf. som indledning 194. vid] steinin tilf. 194. 26 Margra—annath] Margir hlutir er finnaz i lækningar bokum med hverium hetti er hittazt 194. ecki] annat tilf. 194. 27-28 *ok—þetta] udel. 194. Teksten er åben-

Alexandr hinn micli konungr sendi (13 vb) þetta modur sinne, en þat er eigi otruligt, er hann sæ ok sialfur reyndi.

Vid likþra-sott tac steinn þann, er i haufdi edur hiarta svolu er, ok gnu hann ok blannða vid vin ok gef bornum at drecka, adr en sott ympez æ þeim, þa mun ecki saka.

Vid haufud-verk sker af haufdi hornn kviku bu-fe ok gior af kamb ok kemb 5 haufud karlmanz med kallkenndu, enn konu med kvenkenndu horne.

(14 ra) Vid eitri edur olyfians dryck tac surinna fræ ok stappa vid vatnn ok dreck omettur edur et um nætur fastandi, þa mun ecki saka, þott þu dreckir olyf eptir um daginn.

Vid bruna tac rot hviðrar *lilio* ok hreinsa vel ok vell miog i vatnne ok steyp 10 sidan af vatnni ok lat vit hvitt af ecgi ok legg i linn-klædi ok legg opt vid.

Enn vid bruna: tac bork af alme ok bren einn saman hreinliga ok legg auskunna vid brunann, þa mun græða ok aurlaust vera. Vid tanna (14 rb) verk tac burkn-rot ok siod i vine ok haf i munne, þa mun lina verknum.

Enn vid tanna verk: tac surt vin ok brenu-stein ok vell vid oleum ok rid um 15 tenn, þa mun batna.

Vid orms biti tac hæsna kiot ny-drepið ok varmth ok bitt vid, þa mun eitir draga ur.

Enn vid þat sama: tac gras þat, er heitir *portalego, ok drag at iordu ok bitt vid, þat hrindr orme ok eitri ur manni, ok þat gras hefir þann krapt, ath ef þu leggur þat 20 (14 va) um hverfis orm einn-hvernn, þa mun hann eigi þora ur stad at koma.

Vid þat ef barnn er dautt med konu ok mæ eigi alazt, þa tac þu *saturnam med friove sinu ok stappa med vin, þat hrindur daudu barne ut.

Enn vid barn-burd: tac blaud kauli ok bitt æ hægra fot konunne, þa mun leysaz.

Vid allz kyns eitri edur olyfiane et hvern dag fastandi gras þat, er rafanum heitir. 25

Vid augna myrkva (14 vb) ok fleck æ augum tac *lôg* burkns ok pipar ok rid æ opt um 11 daga.

Enn vid augum: *tak stein þann* er *calamitatis heitir, legg i elld ok brenn fimm

1-28 Hertil svarer AM. 194, 8vo, bl. 44^v—45^{r-v}.

bart forvirret og i hvert fald sætningun ok sva—hafa indkommen andensteds fra. 3 Vid] af likþra tilf. med rødt blæk som titel cd. 4 bornum] honum 194. ympez] yfiz 194. þeim] honum 194. 5-6 Vid—horne] Samme anvisning forekommer s. 11¹⁹⁻²⁰ og, svarende dertil, ligeledes gentaget 194, bl. 41^r. 10 hvitrar] hittrar cd. lilio] tilf. 194. 10-11 steyp—vatnni] stappa sidan vid oleo 194. 11 hvitt] hit hvita 194. 12 bork af] sål. 194; burkn cd. alme] eda af abie tilf. 194. 13 rot] urt(?) 194. 14 vine] vatne 194. 19 portalego] portalaga 194. Synes at gengive "portulaca"; men hvad her berettes om p. henføres hos Harpestræng (og i dennes kilde Macer) til "betonica". at] af rettere 194. 22 saturnam] saturegia(?) 194. D. v. s. satureia. 23 vin] ok gefi konu tilf. 194. 24 leysaz] Vid hesi tak oleo litla tilf. 194. 26 lôg] tilf. 194. 26-27 rid—daga] þat gredir undarlíga vel innan 3 daga eda 2 194. 28 tak—þann] tilf. 194. calamitatis] kalnimacus 194. Navnet synes i bægge tilfælde forvansket.

daga ok v nætur, ok þa er hann gloar, þa legg hann i surt vin, til þess er kolnar, ok þa i elld ok steik, til þess er steinnenn molnar, ok stappa i gegnum klædi ok tac komin ok erptr ok lavaber ok gariophilum ok ingefer ok gnu allt ok dript i gegnum klædi ok dupt þa legg i æugun, þat mun græða i- (15 ra) fanar laust.

- 5 Gras þat, er ambrosia heitir, siod i epla laug ok dreck, þat staudvar ergi ok allann losta.

Tak kvenna miolk ok hell æ hland, ef flytur, þa mun hann liffna, enn ef eigi flytur, þa mun hann deya.

Vid vit-frinng tac gras þat, er *fioma heitir, ok bitt vid hals enum siuka.

- 10 Gras þat er sva er litt sem ormur, tak rot þa ok stappa vid vine vormmu ok dreck, þat hri- (15 rb) ndr ur allzt kyns eitri ur manni.

Skogar-sura vid hunang staupud þat er vid augum gott.

Skogar-gras þat, er centauree heitir, blannit vid hunang, þat tecr af augum, ef æ er dregit, enn dupt þes gras med vine druckit þat grædir orms bit.

- 15 Laugur þes gras, er mellifolium heitir, med vine druckinn þat skirir hlannd manntz, þott adur se ogiort edur o-skirt.

Vid sar tac egg-skurnn ok bren ok spon (15 va) fullann hunangs ok sva micet smior ok rid um ok stappa allt saman, þessi lækning er god vid sar.

Ef sar er saman lokith ok groit um veillt, þa tac ost, þa mun opnaz.

- 20 Enn ef sar er fornt, tac geita sperdla ok siod i fornu vine edur i geita miolk sva miog sem graut edur kal, legg þat vid sar, þat mun græða, þo ath læknum þicki aurvænt.

Enn mellefolium stappat ok vid sar lagt þat grædir unndarliga vel hvert sar.

(15 vb) Enn vid sar: tac ryd af jarne ok burkn ok stappa allt saman ok *vid, þat læknar vel.

- 25 Gras þat, er celidonia heitir, stappa einkar vel ok nytt istur ok legg vid, þat fægir ok vel grædir.

Enn vid þat sama: tac læknis-gras ok stappa med hveiti ok legg vid sar, þa mun hreinsazt ok aurlaust verda.

1-6 Hertil svarer AM. 194, 8vo, bl. 45^v.

3 ok dript] udel. 194. 6 losta] Hermed ophører lægebogen i 194 og fortsættes af en stenbog (bl. 45^v—48). 7-8 Tak—deya] Sml. 187, udg. s. 88⁴⁻⁷. 9 Vid—siuka] Sml. 187, udg. s. 48¹⁰⁻¹²; jvf. også Harpestræng under «Peonia», af hvilket fioma er en forvanskning. 10-11 Gras—manni] Sml. Macer under Colubrina (Dracontea), derimod findes denne virkning ikke hos Harpestræng. Sml. også s. 18¹³⁻¹⁴. 13 Skogar-gras—augum] Sml. Harpestræng under Centaurum (Centaurea). Virkningen mod orms bid findes dog hverken her eller hos Macer. 17-19 Vid—opnaz] Genfindes 194, bl. 38^v. 19 tac] jost ok tilf. cd. — jost utvivlsomt ved fejlskrivning og gennem ok rettelsen antydet. 23 ok vid] legg, som vistnok mangler her, forekommer i en udførligere og noget afvigende anvisning til benyttelse af rust som lægemiddel mod sår 194, bl. 38^v. 27 læknis-gras] plantago major (vejbred), som i flere nordiske dialekter benævnes «lægeblad» eller lign. (isl. græðisúra).

Enn vid sar þat, er sialft opnast, tac gras þat er marubium heitir, ok stappa vid fornt istur, þat hreinsar ok grædir einkum vel.

(16 ra) Hiartar horn hefir afl vid margar sottir.

Vid tanna verk tac hiartar horn brent ok stappa sidan saman ok rid um tenn, þa mun festaz ok batna. 5

Vid drep tac dust af hiartar horne brendu, eyris vætt, ok ker fullt vins ok n vatnz ok blannda saman ok gef enum siuka at dreckæ, þat grædir undarliga vel ok skiott.

Vid allz konar blod-ras tac hiartar hornn brent ok stappa med vin ok gef at drecka, (16 rb) þa mun letta.

Ef brent verdr hiartar horn, þar sem ormar ero, þa munu þeir annat tveggia deya 10 edur burth flyia.

Enn vid orma: tac talg ok merg ur hiartar horne, þat elltir orm i bruttu ok grædir orms bit.

Vid augnna verk edur fota verk: tac lungu hiera ok bitt vid augun edr fætur, ef verkr er i, þa mun linna ok skiott batnna. 15

Enn at briota stein i blaudru manz: tac nytt blod hiera (16 va) ok skinn nydrepit af honum ok bren, tac ausku þa ok lat i fornt vin ok gef fastandi manni at hafa m sponu um dag, þa mun bresta steinn i manni, ok þat mun græda. Enn ef þu villt reyna þat, þa tac einn stein ok legg i dryck þann, enn hann mun bradnna innann þriggia daga. 20

Vid har-voxt tac hiera kvid sodinn i oleo, þat fægir har ok færir i voxt.

Vid eyrum tac refs gall edur feiti ok h- (16 vb) ell i eyrun, þat tecur verk ur.

Enn refs gall med hunangi þat tecr myrkva af augum manz.

Geitar gall med hunang stappad hell i eyrun, þat grædir vel ok tecr af tanna verk.

Bucka sperdill sodinn dreck med vine, þat lettir allar sottir. 25

Uxa horn brent þat elltir æ burt ormæa alla.

Vid augum tac vinn ok oleum, sallt ok sappu ok blannda saman i munlaugu ok lath þar i vera m nætur (17 ra) ok lat sidan renna i gegnum lin-klædi ok hird ok lat i eyrun, þa er þarf.

3-11 Hiartar horn—flyia] *Sml. Macer «De cornu cervi»*. 16-20 Enn—daga] *Sml. 187, udg. s. 741^a-20*. Anvisningen l. 18—20 genfindes 194, bl. 43^v, med refs blod for dryck þann, og knyttet til et andet råd for sten; *sml. s. 192^t-22*. 22 eyrum] *eyrum cd.* 23 Enn—manz] *Forekommer allerede s. 17^t-18* og findes på tilsvarende måde to gange i 194 (38^v, 41^v—42^r). 27 augum] *augum cd.* 28 ok lat¹] *Hermed begynder 3. læg (omfattende bl. 17—24), som i cd. står delvis overkomplet og er uden forbindelse med det efterfølgende, hvorimod et på foden af bl. 16^v anbragt a, hvortil svarer et b nederst bl. 25^r, betegner umiddelbar tilknytning mellem 2. og 4. læg. 4. læg (bl. 25—32), med hvilket en ny hånd begynder, danner i virkeligheden også (ligesom 3. ark) en umiddelbar fortsættelse af 2. ark, således at bl. 25—30va, l. 1 indeholder en gentagelse af teksten bl. 17—22vb, l. 14, hvorimod der til resten af 3. læg intet tilsvarende findes senere i codex, og denne tekst ender afbrudt ved læggets slutning. Den i 4. læg, bl. 30va, l. 2*

Enn vid augum: tac gashauks saur ok stappa vid vin i munlaugu ok hunang, þat er vit augun gott. Vith augnna verk tac kloflauk ok rafanum ok sallt ok bik edur tioru ok vell allt saman ok gior af plastur ok legg vid, þa mun batna. Vid ergi tac madk þann, er skin um nætr, ok stappa vid vin ok (17 rb) dreck, þa mun falla.

5 Vid þat ef ufur fellur, tak ix baunir ok verm, tac sitt sinn hveria med stil sva varma sem þu matt þola ok hallt æ ufinn, þa mun batna.

Vid madka þa, er um hiartat skafæa, tac brodd af blot-laukum ok malurt ok et opt fastandi. Vith augnna myrkva tac atarmata ok hunang ok gall als ok blannða saman ok lat i eitt keralld, til þes er þu þarft (17 va) i augun at bera.

10 Vid haufud-verk tac burknn ok siod stappad i vinne edur auldre edur vatnni ok þvo med því haufud þitt ix daga, þa mun bæta.

Vith fleck æ augum tac hunang ok rid i gegnum linklædi, m dropa hvern dag dreyp i augat, þa mun af fara fleckur ok augæ batna.

Vid þau augu, er þyngiaz af blodi, tac malurt ok miolk konu ok stappa ok rid i 15 gegnum (17 vb) linklædi ok lat opt i augun.

Vid þat ef kona mæ eigi frá barne leysaz, tac konu miolk ok oleum ok gef at dreckæ, þa mun bratt leysazt.

Enn vid þat sama: tac gras þat, er heitir buna, ok bitt vid burdar-dyr, enn þa er fædiz barned, tac gras þat skiott æ burt, at eigi fyllgi inn-iflinn, þetta er opt reynt.

20 Ef þu villt, at har vaxi, þar er af er fareth, tak konu har ok bren ok blannða vid (18 ra) hunang ok gior af því plastur ok legg vid, þar er har er af farit, þa mun groa har ok aurlaust verda.

Vid nef-dreyra tac skurnir þær, er ungar voru ur klacktir, ok mel ok blas i nas-raufar, þa mun stauðvaz.

25 Enn vid blódsteming: tac gras þat, er apium heitir, ok stappa ok rid ur lauginn ok gef drecka.

Vid reidi-giarnan mann ok illyndann: tac apium ok gef honum ath drecka, þa mun (18 rb) reidi lina ok gleði fædazt ok lunnðerni batna.

begyndte tekst fortsættes med 5. ark (bl. 33—40), indtil lægebogen ender bl. 40r. — I det følgende aftrykkes dobbeltteksten efter 3. ark (betegnet I), men samtlige varianter fra gentagelsen i 4. ark gives i noterne, og fra denne senere tekst (bet. II) optages de nødvendige berigtigelser; med indrykning gives derefter den for 3. ark særlige tekst bl. 22vb—24, hvorefter fortsættes med aftryk af bl. 30va. S. 23 28 lin-] udel. II. 1 augum] Sål. fuldt udskrevet II. tac] gras tilf. (vistnok urigtig) I. 2 augum] udskr. I. klof-] klaf-(?) I. ok s.] ok udel. II. 3-4 Vid—falla] Sml. 187, udg. s. 94¹⁶⁻¹⁸ (Med l. 5—6 sml. den herfra afvigende behandling 187, udg. s. 30²⁴⁻²⁸ og 78³⁻⁶). 5 ef] er II. 7 blot-laukum] Navnet er så vidt vides ellers ukendt. I det norske fragment 673 a, 4to forekommer i anden forbindelse et blodlauka. opt] bæði tilf. II. 8 atarmata] atarmatu II. 12 augum] auga II. 14 Vid] vid augun rød overskrift. þyngiaz] þyngiaz II. 16-17 Vid—leysazt] Sml. 187, udg. s. 95¹⁻³. 18-19 Enn—reynt] Tilsvarende forekommer allerede s. 207-8. 20 har—bren] udel. II. 26 gef] at tilf. II.

Ef madr mæ eigi hlanndi hallda, tac surnna fræ ok stappa vid vatn ok gef honum at drecka, ok gasa tungu steikta gef honum ath eta.

Vid hæse tac marubium, þat er gras, ok rid ur laug, ok iafnn-miced af suru vine ok slikth af hunnangi, ok blannda saman ok gef honum at drecka opt, þaa mun raust batna. Enn vid þat sama: halldi madr (18 va) malin pipar leinngi i munne sier ok svelgi sidan med hrakaa nidr ok neyti oleo edur annars smiors, þat er vid raust gott.

Vid vitlausann mann: tak solseqvium ok abrutatum ok salviam, graus þessi m stappa med vine ok gef honum ath dreckaa þria daga edur fimm. Vid sar tac skinn af fleski ok hunang ok laug af grasi þvi, er apium heitir, ok (18 vb) hveiti-miol ok iafnn-miced af hveriu ok gior af deig ok legg vid sar, þat grædir allvel. 10

Vid kveisu tac brenu-stein ok atarmatu ok dufna saur allt iafnnmiced ok stappa vid hunang ok surth vin ok bitt vid.

Vid tanna verk tac kloflauk ok stappa salltlaust ok legg vid tann-holld edur i hola taunn um natt, þa mun batna. Vid kvid-bolgu tac gras þat, er glietnarium (19 ra) heitir, ok siod i vine edur i auldre ok gef honum at dreckaa um kveld varmth ok kallt um morgnna, þaa mun hann sveingiazt. 15

Vid tenn ath alldri virki, tac horn-skaf af hiartar horne ok siod i vatni m kiot-vellur ok lat þaa sodit rida i gegnum klædi ok tac af þvi optt munn fullan ok haf langa stund i munne þier, adr en þu later ut, þat giorer tenn (19 rb) verk-laugar.

Vid svefnn-leysi tac gras þat, er heitir *migo, ok stappa i suru vine ok rid þvi um allann likam manzth ok gef honum surur at eta, þat giorir sveifn all-vel. 20

Vid orms bit tac laug af læknes-grasi og oleo ok sallt ok gef at drecka, þat hrindr eitri ur.

Vid beinn-brot tac hana ok stappa allann med fiodrum ok bitt vid, þat grædir (19 va) skiotaz. 25

Vid of-feitan kvid tac rugg-braud eigi blanndat vid annath korn ok briot vit vin

6 hrakaa] sidann tilf. I. oleo] olei II v. r. g] g. v. r. II. 7 solseqvium] sál. II; solseqviam I. abrutatum] D. v. s. artemisia abrotanum. 14 glietnarium] gletunarium II. Sandsv. glutinaria (en til de kurveblomstredede hørende plante). 16 morgnna] morgin II. 17 virki] sál. fuldt udskr. I; virki II. 18 þaa] þat II. 19 þier] sier II. en] udel. II. 20 Vid] Det herfra følgende indtil s. 30, l. 17 (fl[usenu]) forekommer tillige i en i AM. 655 XXX, 4° bevaret, langt ældre tekst (et fragment på 4 skindblade, fra 13. årh.s 2. halvdel). Dette brudstykke er trykt i K. Gislasons "44 Prøver"; i nærværende publikation gives samtlige varianter fra 655 efter en til dette brug tagen, bogstavret afskrift, hvor dog brugen af u og v er normaliseret; membranen anvender så godt som udelukkende v. migo] migon 655. D. v. s. mecon (Papaver meconium). þvi] þat 655. 21 sveifn] svefn II, 655. vel] Við sar tak saur oc leg við um dag oc nott, oc siþan tak svina gall eða nauta eða geita oc stappa við sallt sva sem pipar oc leg við sar um kveld oc morgon i annat sin, þat græþir einkum vel tilf. 655. 22 at] honum 655. 24 stappa] sál. II; stapp I. 24-25 Vid--skiotaz] udel. 655. 26 eigi] sál. 655 og muligvis II (e'); edur I. vit] i 655.

edr annat auldre ok lat standa vñ nætur, enn sidan dreck af því hvern dag um morginn ok hvernn aptann sidla um xii manadi, þæ muntu sveinngiazt.

Ef kveisa er komin i hond æa manni, þæ tac katt ok drep ok stick hendi þinne i hann, ef hann er varmur, ok sidan bitt um til annars dags (19 vb) ok gior sva m daga, 5 ef þarf, ok hvern dag tac kvikann kautt. Enn ef i audrum stad er i holdi manz, þæ bitt vid varmth katt-holld ny-drepit, til þess er kolnar, þat dregr ur hvetvetna kveisu ur manz holdi.

Vith augnna verk ok myrkva tac al kvikan ok rist hann oc tac ur honum bædi blod ok gall ok blannda bædi saman ok berr i augun, þat birter syn manz.

10 Vid blod-ras tac gras þat er vex i hv- (20 ra) eiti-akri med sinum blaudkum ok raudu fræ ok stappa med vine edur auldri ok syng medann pater noster ok gef honum at drecka.

Vid þæ blod-ras ef sar blædir, tac nott-lauk ok stappa vel ok legg æa sarit ok bitt vid.

15 Vid spenn-bolgu tac læknes-gras ok bitt vid.

Ef þu villt hepta þic vid losta-seme, tac gras þat, er ruta heitir, ok et ydolia, þa mun linaz.

Vid orms bit tac rutam ok bitth vid.

(20 rb) Vid haufud-verck tac rutam ok stappa vid oleum ok rid um enni, þat teer 20 af verk ok bætir augun; þetta er opt reyntt.

Vid lennda-verck tac gras þat, er heitir cenntaurea, ok stappa i vatnni ok dreck opt kallt.

Vid þat ef madr er þorstlar, tac centauream ok stappa vid vatnn ok dreck flott.

Vid sar tac dript af því grasi, er cenntaurea heitir, ok dreif æa sarit, þat grædir 25 ok hreinsar.

Vid aug- (20 va) nna verk tac rot af því grasi, er vervena heitir, ok blaud þes gras, er feniculum heitir, ok stappa bædi saman ok berr i augun.

1 annat auldre] auldr 655. vii nætur] nætr siau 655. dag um] udel. 655. 2 sidla] udel. 655. um] of 655. manadi] manodr 655. 3 er komin] kemr II. aa manni] m. II; þer 655. katt] kautt II, 655. 4 ok] en 655. dags] morgins II. iii] iii II, 655. daga] sinum 655. 5 kvikann] kukann! I. kautt] katt 655. Enn] sál. II, 655; udel. I. 6 katt] kattar 655. ur] ut 655. hvetv.] hverv. II; hvarvitna 655. kveisu] kvesu I. 8 verk ok] udel. 655. 9 blannda] lannda! I. augun] augū II, 655; augum I. 10 blaudkum] blaudum II, 655. 11 med] i 655. 12 at] udel. II, 655. 13 nott] natt- II, 655. Navnet nãttlaukr er næppe kendt. aa s.] þar i s. sem blæþir 655. 15 bolgu] bolga 655. 16 h. þ. v.] þ. h. at 655. ydolia] iduliga II; iþola 655. 17 linaz] sál. II, 655; birtaz I. 19-22 Vid h.—kallt] stár i 655 efter Vid þat—flott (l. 23). 19 oleum] skira oleo 655. 20 a. v.] v. a. 655. 21 h. e.] e. h. II, 655. 23 þorstlar] sál. I—II; þostlar 655! D. v. s. þorstlátr. flott] sál. I—II, 655. D. v. s. fljótt. Vid—flott] Til denne anvisning forekommer en noget afvigende parallel i det norske fragment AM. 673 a, 4°. 24 dript] sál. (dript) I—II; dript! 655. 26 vervena] vernæna? 655.

Vid augnna myrkva tac gras þat, er heitir minna pulegium, ok stappa vel ok dreck þat fastandi, þat bætir ok birtir augun.

Vid tarmilld augu tac skogar-suru ok blannnda vid fornt vin ok hirt þat i glerkeri ok neyt af því opt.

Vid nas-raufa daun tac laug af mintu ok hell i, þat (20 vb) tecr oþef af. 5

Vid augnna myrkva tac malurt ok stappa vel, ok egg ok siod hart ok sker sidan i sundur ok tac ur ed rauda ok legg i stadinn malurtina stappada, ok þa er þu ferr at sofa, þa legg vid a utann hvarmana sem þu matt hafa, þat skirir ok birtir augun.

Gras þat, er vitrum heitir, þurka þat ok gior at dusti, blannnda þat vid vinn ok gef manni at dreckæ, þat brytur steinn (21 ra) i blaudru manz. 10

Pors græn stappadur vel ok blandadur vit surt vin þat er gott ath þvo haufud med.

Gras þat, er *accacia* heitir, legg vid ennda þarms, ef ut snyzt, þa mun aptur snuazt, ok sva sar ef um vendiz.

Gras þat, er rubea heitir, þat er rauda-gras, þat hrindr ut ur olettri konu, þo barn se dautt. 15

lord su, er aa inncigle er laugd ok manz likneski er aa, hon er god vith (21 rb) orms biti ok annara flug-ormma, ok ef manni er gefinn olyfianns dryckur, þa drecki af þesari iordunne; þat hrindr eitri ut, en mann sakar ecki.

1 minna p.] sál. I—II, 655. Skulde dette være en forvanskning af mintha pulegium? Sál. Fr. Grön, Om nogle middelalderlige lægemidler, Pharmacia III, Kran. 1906, s. 103. 2 fastandi] opt tilf. 655. augun] augu 655. 6 ok⁴] udel. 655. 7 stadinn] stöðinn I. ok] en 655. at] udel. 655. s a u.] a udel. II; u. a 655. 9 vitrum] sál. II, 655; viturni I. þurka—gior] þurkat ok gort 655. 10 at] udel. 655. 9-10 Gras—manz] Harpestræng (men ikke Macer) har en artikel «vitrum, glar» og anfører blandt dette stofs virkninger først Warthær thæt mikæt smat stampæt oc mæth ædikæ drukæt, tha brytær thæt steen i blæthrae. Til denne periode indeholder den islandske tekst en så nærstående parallel, at hele vitrum-stykket i 434 sandsynligvis har Harpestræng til kilde, og gras er da muligvis en misforståelse af glar. Vitrum forekommer vel tillige hos Cæsar og enkelte andre latinske forfattere som navn på planten *isatis tinctoria*, men at nærværende teksts forfatter skulde have haft denne opfattelse af «vitrum», er næppe troligt (sml. dog E. Grön, Pharmacia III, s. 103). Som middel mod blæresten har heller ikke farveplanten *isatis* været brugt, hvorimod allerede Galenus tillægger stødt glas denne virkning. Sml. G. Rasch, Norsk Magazin for Lægevidenskaben, 3. R., X, Kran. 1880 (Medicinalhist. Skizzer). 11 stappadur] stappur! 655. vit] sál. II, 655 (við); vin I. h. m.] m. h. II; h. við 655. Pors—med] Anvisningen genfindes, med tillæget «ok sva med sallte er gott at þvo» 194, bl. 38^v. 12 accacia] sál. II, 655 (acac.); coneracia I. Forekommer hverken hos Harpestræng eller Macer. mun] batna ok tilf. II. 14 rubea] sál. 655; rubua I—II. rauda] sál. udskr. II, rauda I; roða 655. þat⁸] grædir ok tilf. II. þo] at tilf. II, 655. 14-15 Gras—dautt] Rubea eller rubia betegner sædvanlig «krap (r. tinctorum)»; i en for Stockholm-håndskriftet af Harpestræng særlig artikel rubea (som her gengives «humle») tillægges der denne plante iblandt andre egenskaber den i 434 angivne virkning til fremdrivning af dødt foster. 17 biti] bijt II, 655 (bit). drecki] hann tilf. 655. 18 þesari] þessari II; þessi 655. iordunne] iordu II. 16-18 lord—eckil] A. Fohnahn påviser i en afhandling i Chron. Vidsk. selsk. forh. 1905 (Orm og ormmedler i de nordiske medicinske skrifter fra middelalderen, I. Math.-naturv. kl. no. 6), at der her sigtes til den såkaldte «terra sigillata», en jærnoxydholdig lerjord, som i stemplede småkager udført fra øen Lemnos og gjaldt for lægemiddel mod al slags gift. Stockh.-håndskriftet af Harpestræng indeholder en for dette

Steinn sæ, er choralius heitir, hann er godur vid augun ok augna myrkva.

Balsamum bætir myrck augu ok skirrer.

Reykelsi staudvar blod-ras, hvadan sem rennur, ok þat linar saur i enda-þarmme
 edur i audrum stath lætur eigi vaxæ; ef þat er temprad (**21 va**) vid miolk ok vid lagt, þæ
 5 er þat heilug lækning.

Diaskorides seigir fra því grasi, þat er peonia heitir: Ec sæ sveinn einn sio vetra
 gamlann, er hafdi þat gras heingt æa hals sier. Enn þæ barst svo at, at um daginn fiell
 þat gras af honum. Enn þegar iafnn-skiott fiell sveinnenn nidur ok hafdi brot-fall. Enn
 þa var þat aptur *hvorfitt i annat sinn æa hann, þa (**21 vb**) sakadi hann ecki, medann hann
 10 hafdi þat æa sier. Enn þæ fiell þat af honum i anad sinn, enn hann fiell i somu sothh
 sem hann hafdi fyr. Enn þæ var grasid bundit æa hann enn, oc bættiz iafnn skiott. Aa
 samæa lunnð for sva hid þridia sinn, spilltiz er af var, enn batnnadi er aa var bundit.
 Sama vitnni berr Galienus enn spakazti madr um þat sama gras.

Baurk af seliu, vid surt vin stappad, þat tekr vortr af.

særlig artikel «terra sigillata» (som dær kaldes en urt), blandt hvis virkninger de her anførte forekommer. S. 27 is ecki] Herefter følger i 655 Muscus heitir forað, þat elsc i qvifi eins dyrs, þat er kiðlingi gliet, þeim er elsc a india landi. þat ren saman af bloþi þes dyrs oc ystiz sem miolc. EN þa er þat er fullvaxið, þa eðiz sva dyrið, at þat þolir hvergi, nema ren til tres eða staurs. EN þa stauraz þat sva lengi við i oviti, at þat raufar a ser qviðin, en f[or]að þat fellr út. Det første ord er i «44 Prover» gengivet 00vft' (eller 00vft'), hvor de to foran satte nuller betegner huller i originalen, det efterhængte tegn forkortelsesmerket henholdsvis for -ir eller -us. Noget hul forekommer dog ikke på dette sted, men initialen, der her (som sædvanlig i dette membran-fragment) er stærkt udrykket i marginen, er beskåret, så at kun en til højre buet streg ses, vistnok resten af et versalt Q; det som t opfattede bogstav kan med samme ret læses c; abbreviaturen, som hænger sammen med de forbundne ft (sc), kan lige så godt læses -us som -ir. Man får da ordet Muscus, som allerede E. Grön, Pharmacia III, 98—99, har formodet (sml. Pharmacia III, 248—50, hvor «Krog» må være trykfejl for «Kålund»). At denne beretning om oprindelsen til moskus viser slægtskab med den tilsvarende, dog temlig afvigende artikel hos Harpestræng, er ligeledes fremhævet af Grön. 1 choralius] koralus 655. D. v. s. corallus. augun] augun I—II; augu 655. 2 Balsamum] «Balsamus» hjælper også ifølge Harpestræng for «mærke» øjne. augu] augun 655. 3 þat linar] tilf. 655; udel. I—II. 3-5 Reykelsi—lækning] Sml. s. 121-2, som ganske svarer til artiklen i 194, bl. 40^v, medens den, som den her foreligger, indeholder forskellige afvigelser. 5 heilug] udel. 655. 6 Diaskorides] sál. II, 655 (Diasc.); Diaskorius I. D. v. s. Dioskorides. Ordene D. s. er gentagne med rød skrift som titel. fra—þat] af g. því 655. peonia] sál. 655; pania I—II. sio] VIII rettere 655. 7 þaa] þat II. at um d.] of d. at 655 efterfulgt af p. g. f. 9 hvorfitt] horfitt II, 655. Meningen kræver hengt. hann²] sveinin 655. 10 þat²] udel. 655. h. f.] iafn skiott f. h. 655. i] ena tilf. 655. 11 hafdi] sál. II, 655 (hafþi); udel. I. oc] sál. 655; honum II; udel. I. Aa] Oe 655. 12 samæa] somo II; samu 655. sva] udel. 655. h. þ. s.] s. ið þ. 655. spilltiz] pilltiz! I. aa v. b.] sál. II, 655 (a); af v. aa b. I. 13 Galienus] sál. alle, for Galenus. enn—gras] sál. II, 655 (of for um); udel. I. 6-13 Beretningen, hvortil Harpestræng hentyder, genfindes hos Macer, men med navnene D. og G. i omvendt orden og overhovedet mindre afvigende fra den opr. kilde, Galenus. 14 Baurk—af] Denne periode, med udeladelse af af, har i I ved skrivfejl fået plads efter kvid (s. 29, l. 5). Baurk ... stappad] Baurkr ... stappaðr 655. vortr af] af mgl. I; vortur af II; af vortur 655.

Sva mælti Galienus: Miolk su, er ridinn er ur seliu baurck, (**22 ra**) þá er hun er blaumgud, þat birtir augun ok bætir miog.

Laugr af seliu kvistum ok blömi, ef hann er druckinn, hann staudvar blod-ras ok meinar konum at eiga baurnn.

Mynnta styrkir kvid ok giorer munn vel þefadan, enn plastur giort af myntum ok 5 sallti þat er gott vid hundzt bite.

Gras þat, er heitir eleborum hvitt, blandat vid miol ok (**22 rb**) temprad vid hunang, þat drepur mys, ef eta af því, enn af því blandat *dust vid* vatnn ok staukt um hus, þat drepr flugur.

Þat gras, er heitir cimum, druckit med vinne, þat hreinsar bit flug-dyra. Enn 10 ef þat er blasit i nasraufar manni, þat heftir nefdreya.

Laugr þes gras, er celidonia heitir, þat hreinsar ok hvesir syn, ok þungga vokvo i manni þurkar þat.

Gras þat, er ru- (**22 va**) ta heitir, þat teer losta af manni ok hreinsar bit flug-dyra.

Kviksilfur druckit þat giorir bana, þviat i hvern lim, er þat kemur, þa *skelfir 15 þat mann.

Enn ef þat verdr i elld lagt, þá giorer þat meinsaman reyk; þann flyia ormar, enn flug-dyr deya.

Malurt blandinn vid upxa gall ok *smior ok lagt vid eyro manz, þat styrkir þau ok hrindr fra ohliodi.

20

1 Sva—G.] *sål. II* (dog þa for Sva), 655; *udel. I.* baurck] bauck! *I.* 2 blaumgud] blomgud *II*, 655 (blomgöð). birtir] en *tilf.* 655. augun] en augu 655. 3 Laugr] *sål.* 655; Baurkr *I*, Taugir *II*. kvistum] *sål.* *II*, 655; þvistum! *I.* 4 at eiga b.] b. at geta 655. S. 28 14—4 Baurk--baurnn] *Tilsvarende anvisninger forekommer hos Harpestræng og Macer under «salix», dog citerer disse ikke Galenus.* 5 Mynnta] *Minta* 655. giort] gort *vistnok* 655, med foroven beskadiget t. myntum] *mintu* 655. 6 vid] ods *tilf.* 655. bite] *biht* *II*, 655 (bit). 5-6 Mynta—bite] *Harpestræng og Macer har under «menta» den 1. og 3. af disse anvisninger (ved siden af adskillige andre), derimod ikke den 2.* 7 heitir] *udel. II.* miol] *miolc* 655. 8 ef] er 655. eta] *etur* *II*. [þvi²] sama *tilf.* *II*. dust v.] *sål.* 655; v. d. ok *I*; v. d. *II*. um] of 655. 7-9 Gras—flugur] *sml. Harpestræng og Macer under «(h)elleborus»; honning som tilsætning til dette middel nævnes dog ikke hos nogen af disse, men hos Dioskorides, ligeledes har de for vatnn—hus «mælk».* 10 [þ. g.] g. þ. 655. h. c.] c. h. 655. 10-11 [þat—nefdreyra] *Harpestræng og Macer kender den første af de angivne virkninger, den anden nævnes ikke.* 11 manni] manz *II*, 655. 12 [þ. g.] g. þ. 655. vokvo] *vokva* *II*, 655 (voqva). 13 þurkar] þukar! *I*. 12-13 Også *Harpestræng og Macer nævner cel. som gavnlig for synet.* 14 teer l. af] drepr losta i 655. Også *Harpestræng og Macer kender r. som dæmper af könsdriften.* 15 dyr] Sallt oc lin frá gort af því plastr, þat hreinsar en flugdyra bit *tilf.* 655. 15 Kvik-] *Eyr-* 655. kemur] *rennr* *II*, 655 (ren). 15-16 skelfir [þ. mann] skefr [þ. inan 655. 17 þann] reyk *tilf.* *II*. 18 enn f. d.] oc af þeim reyk d. f. 655. 15-18 *De her angivne virkninger af «argentum vivum» genfindes hos Harpestræng (artiklen forekommer ikke hos Macer).* 19 upxa] *uppsa* *II*, 655 (ufsa); oxæ *Harpestr.*, *bovino Macer.* smior—vid] smyr med *II*; smurt of 655. 20 ohliodi] ohliod *II*, 655.

Enn ef þat er lagt i klæða aurk, þá mun *molr* eigi spilla, ok (**22 vb**) ef blek verður giorth af því, er malurt er i, þær ritningar munu halldaz, þeim þoraa eigi mys at skedia.

Vid hosta tac reykelsi þat, er mirra heitir, ok hallt leingi undir tungu rotum.

Enn vid þat sama: tac rot af grasi því, er libisticum heitir, ok stappa vid vin
5 ok dreck.

Enn vid þat sama ok sva at hreinsa lunngu: tac þat er vex æa vide, xi korn, ok xi pipar-korn ok xi af *feniculo*, mel þat allt i dust ok blannða (**23 ra**) vid hunang ok et af því hvern dag spon fullann fastandi, þetta er opt freistad.

Enn vid hosta: tac gras þat, er heitir pipinella, blannða vid surt vin ok gef
10 honum ath drecka, þá mun batna.

Enn þat gras, er heitir *feniculum*, stappa þat vid vin, þat er gott vid blaudru sotth.

Enn vid þat sama: tac rugg-braud ok svid vid elld ok et þat sva svidit med vormmu vine. Vid sidu verk tac berr vidar ok ingefer ok neyt því i vormm-
15 (**23 rb**) u vine.

Til skirrar raustar tac pipar ok tygg ok haf i munne þier ok svelg sidan nidur hrakanum ok snyt ut sidan flusenu piparsins ok sup u blaut egg, þá er þu ferr ath sofa, þá mun raust skirazt.

Enn vid þat sama: tac gras þat, er heitir *genciana*, siod þat ok dreck þat
20 sodit, þat bætir raust.

Enn ef þu villth tyggia hratt, þá er þat gott.

1 *molr*] *sål. II, 655*; malurt *I*. 2 *þvi*] vatni *tilf. 655*. munu] vel *tilf. II*. þeim] þær *655*. at] *udel. 655*. S. 29 19—2 *De angivne virkninger af m. findes hos Harpestræng og Macer*. 3 Vid—rotum] *Genfindes i udførligere form i 194, bl. 40r; sml. også Harpestræng under «mirra» (forekommer ikke hos Macer)*. 4 *libisticum*] Navnet svarer vel til *Harpestrængs levisticum, Macers ligusticum, skönt denne anvisning ikke forekommer dær*. 5 dreck] *Til det herefter, indtil s. 30 l. 6 incl., følgende, som optager resten af 3. læg, findes intet tilsvarende i 4. læg, idet teksten efter «dreck» i de to læg fortsættes på afvigende måde; det for 3. læg særlige (som har en parallel i 655, så langt dette fragment når) aftrykkes her med indrykket tekst*. 6 *þat²—vide*] *Betyder sandsynligvis pileraklerne; i «44 Prøver» antages noget at mangle foran þat*. 7 *af*] *sål. 655; udel. I*. 8 *þvi*] *þvisa 655*. þetta] *þetta cd.; þessa 655*. 9 *tac*] *udel. 655*. 10 *ath*] *udel. 655*. 11 Enn *þ. g.*] *g. þ. 655*. 12 *sama*] *þa er þu ferr sofa tilf. 655*. 13-15 Vid sidu verk—vine] *mgl. 655, som på dette sted har Vid siclan tak gras þat er salvia heitir oc stappa við surt vin oc drec, þa mun letta. En við þat sama haf þapar hendir þinar i vatni vormu oc drec litid surt vin. Noget siclan eller andet ord af stammen sikl kendes ellers ikke fra oldlitteraturen, men i norske dialekter betegner sikl, sykla «savl (sagl)». Besynderligt er det i øvrigt, at salvia oos mæth vin forekommer hos Harpestræng som middel mod sithæværk, og at Macer har en tilsvarende angivelse, hvorimod ingen af disse kilder har nogen parallel til den i 434 angivne virkning af salvia*. 16 *þier*] *lengi tilf. 655*. sidan] *sidan! cd.* 16-17 *n. hrakanum*] *hrakan niðr 655*. 17 sidan] *udel. 655*. flusenu] *Med fl- i flusenu afbryder fragmentet 655*. 16-18 Til—skirazt] *Væsl. samme anvisning forekommer 194, bl. 41r; sml. også s. 256*. 19-21 Enn—gott] *De her angivne virkninger af genciana (eller basilisca) forekommer hverken hos Harpestræng eller den derfra afvigende Macer*.

Enn vid þat sama: tac fræ (23 va) gras þes, er apium heitir, cuminum, feniculum, anetum, pulegium, gior allth at dusti ok dreck þat i vine ok et kvikann al.

Vid lungnna veislu tac laug senecciones, egg-skurmsl fulla, ok iafnn-micit af oleo ok blanda saman ok dreck opt fastandi.

Vid briost-verk ok kvidar tac gras þat, er heitir saturea, ok dreck laug þes i 5 vormu vine ok smyrr med opt, *þa er (23 vb) þu ferr at sofa, þa mun batna.

Gras þat, er marubium heitir, hreinnisar allt þat illt, er i lungun ferr, ef þat er opt druckit.

Enn vid þat sama ok vid ridu: tactu konu miolk, er sveinn-barnn hefir æ briosti, m dropa, ok lat i blautt egg ok lat þann mann gefa honum at eta, er hann 10 hefir all dri sied fyre, þat er opt reynt.

Enn vid ridu: tak malurt ok agrimoniam ok læknes- (24 ra) gras ok syng medann pater noster ok credo in deum, er þu tecur þau upp, ok stappa vid lited vin ok hunang ok dreck fastandi m daga, adr enn ridan kome æ þic. Þessi dryckur er um hvers dags ridu. 15

Enn vid samæ: tac gras, er heitir pulegium, ok siod m kiot-vellr i vatnni ok dreck þat sodit, þa er ridan kemur æ þic, þat slaucckvir unndarliga vel ridu bruna.

(24 rb) Enn vid ridu ok allar sottir manna ok bu-flar: tac rot af læknes-grase ok stappa vit kallt vatnn ok gef manni ath dreckæ edr bu-fe; þegar mun batna.

Ef madr verdr mal-lauss, gef honum dreckæ gras þat, er heitir diptannium, vid 20 vine, þa mun hann mæla skiott.

Enn vid þat sama: tac gras þat, er heitir pulegium, ok stappa vid surt vin ok gior flatt ok lat i lin-klædi ok lat (24 va) fyrir nasraufar hans, þa mun hann mæla iafnn-skiott.

Ef aurr stenndr i manni edur tre, stappa gras þat, er heitir diptanum, ok legg 25 vid, þat dregr undarligæ vel uth.

Vid hiart-verk stappa gras þat, er heitir rutæ, ok bitt alla vegæ um haufud.

Enn vit þat sama: et gras þat, er pulegium heitir opt fastandi.

Vid þat ef meinsamt er um hiartath, þa grædir þat gras, er pipine-(24 vb)lla heitir.

2 anetum] sál. bör læses; sml. 187 (udg. s. 40 17); arietum muligvis cd. at] tilsat ved konjektur; mgl. cd. 3 senecciones] sál. cd.! gen. af senecio(n). 5-6 Vid—batna] Anvisningen Vid—vini genfindes hos Harpestræng og Macer under «satureia» (tymbra); den følgende periode ok smyrr—batna synes at være en yderligere forvanskning af Harpestrængs Sathær gør man mikæt at souæ of man siuthær hænnæ mæth ædik oc qwekær houæth mæth, som her under forkortning af den latinske tekst har misforstået Macer, der anbefaler samme middel i mod sovesyge. Efter opt mangler sandsynligvis hofud. 7-8 Gras—druckit] Samme virkning har marrubium ifg. Harpestræng og Macer. 9-11 Enn—reynt] Sml. den afvigende anvendelse s. 11¹⁶⁻¹⁷ og den der anførte parallel i 194. 9 konu] mgl. cd. 20, 25 diptannium ... diptanum] D. v. s. dictannum. Harpestræng (under «diptannum») har ikke disse anvisninger (artiklen findes ikke hos Macer). 22 pulegium] ulegium! cd.

Vid olyfians dryck tac hiartar merg ok legg i vin ok dreck allth samann, þá mun ecki saka.

Gras þat, er rasanum heitir, dreck fastandi, þat er gott vid olyfians dryck.

Enn vid olyfians dryck: tac gras þat, er heitir betonica, ok stappa vid fornt
5 vin ok oleum ok dreck, þat hrindur eitri uth.

Enn vid þat sama: tak pipinellam ok rutam ok stappa i vine, þat er dryckur . . .

(30 va l. 2) Absinthium er malurth. Hver madr, sem etur hana edur dreckr, þá styrkir hun manz maga, enn bezt þo ath hon se sodin i regnn-vatnni ok standi einn dag, adur enn hun er druckinn. Hun eltir æ burtu spol-ormma ok lætur mann ut pissa.
10 Stappar madr hana vid edik ok smyr sic med, þa flyia af honum flær ok flugur. Hon er god vid gulu-sott ok sva vid manz lifur temprud vid narda.

(30 vb) Blandar madr edik vid malurt, þat er gott vid nyru. Blanddaz malurt vid hunang, þat er gott at rida æ augu, þa skiraz þau. Vatnn af sodinne malurt er gott vid eyrnna verk. Malurt er god vid græn sar, ef hon er stauppud ok laugd vid. Hun dugir
15 ok vid klada, ef madr þvær sic i hennar sodi. Madur spyr ok eigi af sio-sott, ef hann dreckr hana fyrst. Stappar madr hana ok (31 ra) leggur vid þrutinn eistu, þa bætir þat. Leggr madr malurt i sæng hia sier, þa sefur madr vel. Hun er god ok at leggja i bækur ok klædi. Stappar madr hana vid hunang, þat dugir vid tunngu boldæ ok þeim blama, sem kemur æ augu.

20 Mus etur eigi þa bok, sem skrifud er ur því bleki, sem giort er af malurt-sodi.

Aristologia, holurt, hun leysir eptir-burd fra konum. Hun dugir (31 rb) vid augnna verk ok hostæ, ef hun er druckinn med ar vatn, ok vid hvers kyns verk ef hun er stauppud ok laugd vid. Hun dugir ok vid brotfallzt sott ok vid ridu sott, vid fota sott ok kvid-verk, ok þeim sem numin er.

25 Ambra, hvals-auki, sæ er beztur, sem smiorvaztur er ok fleckottur, hann styrkir maga ok vit ok alla limu manz mest æ (31 va) gaumlum monnum ok þeim, sem kallda natturu hefir, ok mest æ vetrum.

*Alanum, alann, þat hreinsar augu ok giorir skæra syn ok minkar of micet kiot i mannz bra ok i audrum limum ok lætur ill sar eigi vaxæ. Alunn temprad vid hunang
30 ok edick festir lausar tennur ok heilsar þrutid tann-holld.

Alunn heilsar blaudrur ok skabb, ef þveigit er i því vatnni, sem alunn bradnar

6 dryckur] Her ender denne tekst afbrudt ved enden af 3. ark uden senere at fortsættes. 7 Absinthium] Hermed fortsætter cd. bl. 30va, l. 2, efter ordet dreck; sml. s. 30 l. 5. Det efterfølgende indtil s. 36 l. 13 er en gengivelse, hovedsagelig i mere eller mindre udførligt uddrag, af artikler i Harpestrængs lægebog. 21 Aristologia] D. v. s. aristolochia. 24 numin] numin cd. Til þeim—er svarer Harpestr. thæn thær lymmæ ær unæt aa, Macer [sic quoque fit sumpta levior] paralyticus [illa]. 28 Alanum, alann] sál. synes cd. at have her, urigtig for alumen, alunn. Artiklen Alumen foreligger også i 194, bl. 39, som her i tilslutning til Harpestr. tilføjer heitt ok þurt i annan (farthæ Harp.!) stétt. 31 skabb] skalb cd.?

i. Alun temprad vid edik heilsar krankann ma- (31 vb) gæ ok krankleika þann, er farfar heitir.

Acedula, sura, hun er god vid matleida ok ellsir æ burt hinn illæ elld; er hon er stauppud, þæ er hon ok god ath leggja vid þrutinn augu ok bruna. Laugur hennar med rosæ blandadur er godur vid gaumlum hostæ. Dreckur madr hana med vinn, þæ er hun 5 ok god vid allzkyns lausnn. Etur madr hana med all-opt, þæ er hon ok god mot eitri. Ef hennar laugur er latinn i augu, giorir hun þau skiær, ok sva i eyru þa giorir vel heyra. Ber madr hana æ sier, þæ skadar hann eigi ormur scorio.

(32 ra) Argentum vivum, kviksilfur, þat drepur lys ok flær, nitur ok flygi. Ef madr giorir smyrsl af því med oleo ok ediki, þat er gott vid klada ok bolur. Hverr 10 madr, sem dreckur kvik-silfur, han dreckur sinn dauda. Verdr þat lagth i elld, þæ rykur þat upp allt, ok ef sæ reykur kemur æ manz likam, þæ spiller þat ok lætur skialfæ ok dofnaa til onytz ok giorir anngva ok vondan lit, fulann andæ ok illann heilæ. Ormar flyia þann reyk, ella deya þeir.

Basilica, skarsætæ, allr hennar kraptur er i rotinne. Hun er god vid siukann 15 (32 rb) magæ ok siukæ lifur ok vid siuk nyru, millti ok hiartaæ, ef hann dreckur vid vinn, edik ok hunang edur varmt vatnn. Enn þeir, sem bukstyrkir ero, skulu drecka hana edur eta fastandi ok skera hana smatt ok supæ hana sva. Hver sem þetta giorir opt, þæ er hon god vid læra verk, kvidreppu ok hosta, bukverk ok festing i magæ, vid vzt-sott ok anndar dratt, vid sidu verck, ok þeim sem blodi sptæ. Su er vodasamlig, sem hol er 20 innann, þviat i hana spyia ormar eitri æ augustu manadi.

Cupembe er svo (32 va) sem pipar-kornn, temprath allz i millum heitt ok kallt. Þat giorir mann gladann ok godann anda af munne ok maga, þat dugir vel vid ut-sott ok er gott vid haufutt-verk, þat brytur stein.

Crocus er saffran, þat firir krankan siukdom i maga, þeyngir haufud ok lætur sofa 25 ok heilsar sar inyfli, ok þat minkar lausnn i maga.

Enula, holurt, dreckur madr hanna, þæ gefur vel pissa, ok leysir maga ok dault barn fra konu. Rotenn stauppud er goth at leggja vid læra verk, enn bladkann (32 vb) sodinn er god at leggja vid nyrnna verk. Etur madr rotenna med hunangi, þat er gott vid hostæ.

30

1 edik] ok þeirir iyr er kassia heitir tilf., stemmende med Harpestræng, 194. krankann magaa ok] udel. 194 (og Harpestr.). 1-2 farfar] D. v. s. furfur, skurv. 3 Acedula] D. v. s. acidula. 5 gaumlum] gaulmum! cd. 7 laugur] sál. ændret; laukur cd. (oos Harpestræng). 15 Basilica] Basilisca seu genciana, skærsetæ Harpestræng (K.); artiklen forekommer ikke i Stockholm-håndskriftet; heller ikke i Macer-håndskriftet Gl. kgl. sml. 3476, Svo (13. årh.); og i den Rantzauseke udgave af Macer (1590) findes kun en ganske kort, herfra helt afvigende artikel «Gentiana» med marginal-note om, at disse vers ikke foreligger i den tidligere trykte udgave. 17 edik] Cd. begynder her fejlagtig ny periode med fremhævet initial. 19 kvidreppu] sál. cd., for kvidkreppu? sml. s. 34¹⁹; krampæ Harpestr. 20-21 Su—manadi] Hos Harpestr. intet tilsvarende. 22 Cupembe] D. v. s. cubeba. 25 firir] firir, d. v. s. firrir cd. 27 hol-] halz Harpestr.

Ferum, iarnn, verður þat gloannda slaukt i vatnn, þat er gott vid ut-sott ok þrutid mllti. Ryd af iarnne þat styrkir sinar ok heilsar þat kiot, sem vex nedan i bac-
hlut manz; þat heptir ok kvinna blodras ok talmar barn-getnnat. Er þat sodit i ediki
ok dreipt i eyru, þa bætir þat. Dreckur madr þat, þa verdr hann þungr. Dreckur
5 madr iarnz ryd ok teer *eigi* litid af leidsaugu steini temprat vid (**33 ra**) vin, þa deyr *hann*.
Temprar hann wid edik, þat er gott at leggja vid hætan þrotæ; verdr þat smurt æ skurf-
utt haufud, þa vex har.

Galiga er heitt, þat er gott vid kalldan magæ ok melltir mat ok lætur vel ilmna
ok giorir lostæ til kvennæ, þat dugir ok vid *kolnnæ *kuldaæ.

10 Licorcia er sæti-vidur, þat er hæfliga heitth ok vott, þat er gott vid hosta ok
bætir manz briost ok striupæ ok sva lungu ok minkar þorstæ, þat dugir ok bri- (**33 rb**) osti
ok ollu andar rumi.

Mirtius, pors, hans ilmur stendur mot flogi i haufdi. Pors stappadur þurkar eyrnna
vætu ok drepur storæ madka. Sma-pors er godur vid blodras ok annarri lausnn. Porss
15 grænn stappadur vid edik stemir blod, *ef hann leggur æ haufut.

Piper, pipar, heitur ok þur. Verdr *manz* tad brent ok latinn vid malinn pipar,
þat er gott vid þvi, ef kvikt er i manz munne. Pipar er godur vid tanæ verk, ef hann
er stappadur ok sidan lagdur vid sara (**33 va**) taunn. Pipar dugir vid hostæ, siukæ lifur
ok kalldan magæ ok minkar verk i sinum, hreinsar briost ok er godur vid kvid-kreppu.

20 Pipar leysir kuldaæ ok vætu þa, sem verður i manz maga. Pipar blandadur med
egg skærir myrk augu, ef þau ero smurd i. Stappaz pipar med oleum, med þvi er gott
at smyria likam vid skialftæsott.

Pix liqvida, tiara, heit ok þur i þridiu stett. Teer madur fullann sponn af (**33 vb**)
henni ok annann af hunangi, þat er gott vid *lannga sott *briosti, ok hosta ok erfidum
25 anddar dratt. *Etur madr hana med oleum ok alimandus kiarnnæ, þat þurkar vatnn i
eyrum, ef þat er i latid. Lætur madr sallt i tioru, þat er gott at leggja þat þar vid, sem

2 millti] mllti *cd.* 5 *eigi*] *tilsat efter formodning; æi Harpestræng.* hann] *tilsat efter formodning; en bogstavplads står tom ved bortslidning i cd.* 6 hætan [protæa] hetæ boldæ *Hpstr.* 8 Galiga] *D. v. s. Galanga.* 9 kolnnæ kuldaæ] *Er en besynderlig fejlskrift eller misforståelse af Harpestrængs bolnæ koddæ (K; siuknæth innæn koddæ Stockh.).* 10 Licorcia] *sål. snarest cd.; lyquericia Harpestræng. D. v. s. glycyrrhiza.* 13 Mirtius] *Mirtus Harpestræng. Betegner planten myrica gale.* 14 ok—madka] *Hertil intet tilsvarende hos Harpestræng.* 15 bløð] *noget må herefter mangle i cd., svarende til Harpestrængs af næsæ.* 16 Piper] *Artiklen foreligger også (med nogle udeladelser) i 194, bl. 40^v.* pipar] *gent. som rød titel. manz] sål. Harpestræng; hans cd.; udel. 194.* 17-18 Pipar—taunn] *intet tilsv. Harpestræng eller 194; artiklen «piper» stemmer omtrent ganske med Harpestr.-K. (i modsætning til Stockh.).* 15 kvid-kreppu] *writh i quith Hpstr.; sml. s. 33¹⁹.* 23 tiara] *gent. som rød titel. sponn] Det hertil svarende ord er forvansket i Harpestr.-K., men i Stockh. står rigtig sketh.* 24 lannga—briosti] *svarer til Harpestrængs saar a (oc Stockh.) lungæ oc i (innæn Stockh.) bryst.* 25-26 Etur—latid] *Etur er fejlagtig indkommet og har påvirket den følgende konstruktion; Harpestr.-K. (hvormed efter indhold Stockh. stemmer) har Lætur man thæt mæth oli af mandæl i manz ørnæ, tha thyrræs wætæ i them.*

kvíkt kemur i. Verðr hon blaundut íafnt við vax, þá heilsar hon *in petigonis ok bleytir þat, sem hart er æ þeim. Blannðaz hon við brenu-stein, þá dugir hon við krankleika þeim, er farfar heitir. Bik dugir ok allt (34 ra) þat samæ næstæ ok er gott at lata i plastur ok smyrsl til lata.

Sinapis er mustardr, heitur i fiorda stett, enn hans frio er þo heitara. Mustardr 5 giorer manni hvast vith ok leysir buk ok brytur steinn. Stappadur mustardr með heitt vatn ok latinn i munn, svo at kurre nocra stund i svalgiunne, þar til madr teyr at hniosæ, þat hreinsar haufut.

Etur madr mustard, þá styrkir hann maga. Stappadur mustardr með edik hann hreinsar hoggormma bit. Stapp- (34 rb) ar madr mustardz frio ok krummu *ok hveiti-braudi, 10 sva at n hlutir se af mustardi enn þridiungur af krummu, ok lætur þar til þurar fikiur ok hunanng, þvi betur sem heitara er ok madr lætur meira af fikiun en krummu, þat er gott við haufud ok augu, lungu ok magæ ok hosta, verk i lærum ok blaudru. Ef af mustardz friove giorer oleum, þat er gott við lennda verk ok sinæ.

Reykur af mustardi er godur við brot-fallz sott. Mustardz frio stappad við fikiur 15 er gott at leggja (34 va) við nyrakad hofud þes, sem haufud-ærslur hefir, svo ok ef madr smyr sinæ fætur með því. Stappar madr mustardz frio með nockud smior edur feitt, þat er gott við harskalla. Etur madr mustard, fyr enn rida taci hann, þá dugir.

Sål er sallt, þat er fiogra hannda kyns ok allt heitt ok þurt ok sum meir enn sum. Sallt aukar roda æ gulli ok giorir silfur hvitt, ef þat er þvegitt með því. Lætur 20 madr sallt i illt sar ok stort, þá verðr þat eigi me- (34 vb) ira. Lætur madr sallt i oleum, þar með er gott at smyria þá limu, er verkur er i af erfidi. Stappar madr sallt með ysopo ok edik oc leggr við sars-auka þann, er farfar heitir, þá dreifezt hann eigi vidar. Sallt er gott við *of sic.

Explicit badstofa er þeim god, er þurra hafæ limu ok skarpa ok þes þurfa vid, 25 at þeir vokviz nocud, ok fyrir þvi skal madr geyma giorla at hafa eigi o-heitt, nie miog

1 in petigonis] impetiginis *Harpestræng*. 2 þa] þu *cd.* 3 farfar] *sål. også Harpestr.*; *d. v. s.* furfur. 4 lata] *fejlskrift for sara? saar Hpstr.* 5 heitur] heitir *cd.* 10 Stappar] stapp *cd.* ok²] af *rigtig Hpstr.* 12 heitara er ok] *intet tilsv. Hpstr.* 12-13 þat—blaudru] *Det tilsvarende følger i Hpstr. allerede efter hoggormma bit (l. 10) og indledes med en periode, som i K. er forvansket (Sinup brænnær manz huth oc gør «man dul». thær goth er with øghn etc.) og sandsynligvis heller ikke af den her foreliggende teksts oversætter er forstået og derfor udeladt; i Stockh. lyder den rigtig Sinup brænnær manz huth oc gør dil, thær goth er with øghæn etc.* 14 friove] frive *cd.* 19 Sål] *Artiklen foreligger også — i kortere uddrag — i 194, bl. 39 v.* 19-20 er²—sum] *udel. 194, som tilf. geymir vel fyrir ruta ok.* 20 roda] *sål. 194; goda ved fejlskrift cd.* þvi] Sallt þurkar ok uppneytir illt blod þat sem of þurt er *tilf., stemmende med Hpstr., 194 (dog þurt for thiuet).* 24 of sic] of sic *cd.* *D. v. s.* ofsig? *Sig kan ifølge Jón Ólafsson (AM. 433, fol.) betegne „prominentia ani“; sml. J. Aasen under „Sig“ og „Tarmsig“. Fjærnerer ligger úfsig (pro-cidentia uvulæ), Rit hins ísl. lærdómslistafjelags X, s. 47. På det tilsvarende sted i den danske tekst an-føres salt og hørfrø som middel mod orm (ormæ Stockh.) bit; intet tilsv. 194, som udel. Lætur—sic (l. 21-24).* 25 Explicit] *Med dette ord begynder cd. artiklen badstofa, noget tilsvarende forekommer ikke hos Harpestr. þeim] þat cd.; them Hpstr.* þurfa] *mgl. cd.; thyræ Hpstr.* 26 o-heitt] *D. v. s.* ofheitt. *Sml. s. 36²⁰.*

sveitiz hans natura ok likam ok þurkiz eigi of miog. Enn þar mæ hann vera, til þes (35 ra) nocut þyckviz ok sveitiz hans hold ok likamur, ok sidan skal hann eigi meir bera heitt vatn æ sig.

Þessa goda hluti giorir bad-stofæ: hun vokvar likam ok opnar sveita borur ok 5 þvær af saur ok minkar þæ fylli, er likamur hefvir, leysir hungsku ok giorir vel at sofæ. Hun giorir þat blod þunnt, er adr er þygt.

Penna skada giorir bad-stofa: hon minnkar manz krapt ok *gerir* stundum hiartad svo heitt at madr fellr i ovit af.

(35 rb) Bad-stofa lætur mann vamlæ ok gefur monnum efni sumum til skiott at 10 deyia, ok fyrir því skulu þeir menn, er sar hafæ, ridu edur þrota edur beinn-brot, sia vid badstofu. Madr skal eigi fara i badstofu eptir mat, nema hann vili verda feitur.

Madur skal ok eigi þegar i stad eta, sem hann kemur ur badstofu, helldur bida eina goda stund adur.

Svo seigir meistari Ysodorus, at mynd manligs likama formeraz i modur kvide. 15 Aa fyrsta manadi samteingiaz blod ok hold. Aa (35 va) audrum manadi giozez til lidæ ok limæ til allz likama. Aa m. manadi styrkiaz bein ok sinar. Aa einum manadi vagxa negll ok har. Aa einum manadi kviknar barn at til-komandi aundinne. Aa einum manadi hræriz barnet, af því er þæ konnunne þunglifth ok kvellingæ-samt. A einum tecr barn at hafa likinnng faudur ok modur. Aa einum manadi vex þat at einns ok þroazt. Aa einum 20 manadi bidur þat burdar at gudligri fyrirætlann. A einum manadi (35 vb) kemur þat i heim med gudligri skipan.

I hvers manz munne ero tennur ok tunga, mergr i beinum, blod i ædum, afl i sinum, sionn i augum, heyrnn i eyrum, ilming i nosum, snorgl i nosum ok *sulltum, horar ok hosti i lungum, skynn ok minne ok skilningr, vit ok hugr i hiarta, raudd i 25 lungnna raufum, hliods-grein i barka. Mal giorir madr med munne ok tungu, tonnum, vorum ok gomum. Heift hefir madr i lifur, en aufunnd i galli, losti i lenndum ka- (36 ra) llmanz, enn kvidi konu unndir naflæ. Eingi kona mæ su barnn getæ, er eigi hefir blod-fallz sott.

Þvi vallda ymsir hlutir, at akrar verda o-friovir, stundum velldur korn edur iord, 30 stundum vedr edur vangeymsla, sva vedr ok o-heitt ok of-kallt, svo ok of-vott. Sva ero ok mennernir misfrio vir konur sem karllar, sumir hafæ nogt þessaræ hlutæ, enn sumir lited.

7 gerir] *mgl. cd.*; gör *Harpestræng*. 11 badstofu] *badsto cd.* 14 Ysodorus] *D. v. s. Isidorus, sandsv. I. hispalensis, men i denne forfs „Origines“ findes intet tilsvarende.* likama] *sål. 194 (bl. 34*), hvor et beslægtet stykke findes; likar aa z! cd.* 19 einum manadi] *Cd. har her og i det følgende kun bogstaverne e. m.* 23 sulltum] *sulltum har tydelig cd., for sullum? Muligvis er tillige det forangående nosum urigtig gentaget og fejlen på ikke ualmindelig vis berigtiget ved tilføjelse med et forbindende ok.* 29 því] *þju ved fejlskrivning cd.* 30 o-heitt] *står for otheitt (sml. s. 35²⁶).* 31 mis-] *ms- cd.*

Sumir hafaa friovann losta med sier til barnn-getnnadar ok lifa þo at hvoru hofi- (36 rb) igaa skipt. Sumir hafaa *fyse i likamaa ok leysa all dri ok hafa þo iduligaa fyse til. Moti þessu seigir Ysodorus menn kalldrar naturru. Sumir verdaa of-heitir i edli ok leysa fyr enn til kome fyrir ætladr stadur iardar, sumir of-friovir ok saa þratth i somu iordu, ok vegx eigi upp o-friothth. 5

Sator arepo tenet opera rotas. Machumetus in labora lago per sanctam virginitatem Marie que portauit Iesum Christum de utero suo per verbum Gabriellis archangeli (36 va). Þesi ord skaltu lesaa in sinnum yfvir lenndum konunnar ok giora in cros-mork i hvert sinne In nomine patris et filii et sancti spiritus amen.

Vor herra Iesu † Christi kros, er þes bid. Jesu † Christi cros yfir gar *ault(?) 10 sverd. Iesu † Christi cros yfir eitt staudugt vatnn †. Jesu Christi cros er eitt undarligt teiknn †. Iesu Christi cros verndi mitt lif †. Iesu Christi cros verr minn vegur til allra dygda †. I þat hellgaa cros nafnn gar ec alla vega †. (36 vb) Iesu Christi cros þat ut vigdiz yfir mic †. Iesu Christi cros tac fra mig allt vontt †. Iesu Christi cros tac fra mig alla pinu †. Iesu Christi cros heilla mik ok verr i dag med mic ok fyrir mic ok 15 eptir mic, ok hvar sem þann gamli ovinnuren sier mic, hann flye fra mier i vors herra Iesu Christi nafnn †. Iesu Nazarenus Iudea kongr vel-signne mic. Iesu hann gec gangandi i millum þeim. Herra Iesu lifandi guds sonn crosfestur velsignn þu mic ok leid þu mic til ævennligs lifs, gud hann skyle mier, Kristus(?) hann verndi mic, hvar ec er, verndi fra mic (37 ra) allt vontt i nafnni faudur ok sonar ok heilags andaa. 20

Lunnaa ein-nætt: er gott hvervetnna, ok hver þann mann, er sott fær, hann skal leingi liggia, ok draumar skulu til fagnadar snuaz. Barn *her ut er boret verdr lanngt lif. Luna II natta: er gott at kaupa hvervetna ok selia ok æ skip at fara, ok stuldur skal skiott finnaz, siukir menn skulu skiott heiler verda, drauma skal at enngu hafa.

Lunaa III natta: þaa skal eigi verk byria, nemaa spilla vile, (37 rb) stuldir verda skiott upp- 25 visir, þeir þaa ero stolnir. Draumar ero at enngu nytir, ok hver er þaa fær sott, mun eigi

1 hafaa] hafa tilf. ved gentagelse cd. friovann] frivann cd. 1-2 friovann—skipt] En parallelttekst til dette stykke i AM. 461, 12mo (bl. 31) har her ok eru eigi friadir til barns getnadar ok leysa þo hæfliga (lönskriфт) skiot sina naturu. 2 fyse] frio rettere 461. til] slikra hluta tilf. 461. 2-3 Moti—naturru] Þessa menn s. Y. kallda n. hafa 461. 4 iordu] iurdu cd. 5 o-friothth] of vott (lönskriфт) 461. 6 Sator--rotas. Sml. s. 11, l. 11. 10-20 Vor—andaa] Denne bön eller besværgelse foreligger i et besynderlig danskfarvet sprog, navnlig med fejl brug af præpositionernes styrelse. 13 þat¹] þat cd., for þess — ved fejl-skrivning? 18 þeim] þeim cd., for þeira. 19 Kristus] Cd. har her en tvivlsom versal (R? B? K?) med interlineart c; opfatter man tegnet som et K, der repræsenterer det ellers sædvanlige X, vilde man have den almindelig forkortelse for Christus. 21 Lunnaa] Til den følgende fremstilling af månedagenes indflydelse på menneskelivet findes en — dog temlig afvigende — latinsk parallel i 194. Sml. også Hauksbók, udg. s. 469. En nærmere liggende islandsk parallel forekommer i et 18. årh.s papirhåndskrift AM. 245, 8vo, hvorfra enkelte berigtigelser og varianter er hentede. En denne tekst meget nærstående redaktion er trykt i «Gömlu-Marinar leyndardómsfulla galdra- eða spáspilabók» I, Reykjavík 1905, s. 21—29. 22 skulu] skal cd. her ut] forvanskning af huert? 24 skal] sál. 245; mgl. cd.

lifnaa. Barn hvert, er fætt er, mun eigi þrifazt. Luna III natta: er gott allz konar verknad² at byria ok idnir, siukir menn verda skiott heiler edur eigi um alldur. Draumar skilmerkiligir þo seinnt komi framm. Rikra manna born, ef þau ero borinn, skulu rada londum. Luna V natta: er ecki gott ad byria, ok bratt skal deya þat, er siukt verður.

5 Draumar vita nocud, þo at seinnt reynez. Barn verdr sællt (**37 va**) ok langlift, ef þa verdr borit. Luna VI natta: er gott at læknaa. Siukur skal leinngi liggia, draumar sannaz. Barn skal leinngi lifaa ok sællt vera. Luna VII natta: er gott at læknaa, siukur skal upp risaa. Draumar verda sannir, þo at seinnt sie. Barn skal gott ok langlift. Luna VIII natta: þa er gotth at færa bu sitt. Siukur skal leinngi liggia ok eigi upp risaa. Draumar

10 reynaz skiott. Barnn skal at hvervetnaa vaxa ok falla skiott (**37 vb**) nidr. Luna IX natta: er gott upp ath hefia allz konar. Draumar verda at aunngu. Siukr lifir eigi leingi. Barn skal vid-forullth verdaa. Luna X natta: er flest gott. Draumar skulu fram ganga aa þridia degi. Barnn skal at hvervetnaa vaxaa. Luna XI natta: er hver-vetnaa gott. Draumar snuaz til fagnadar innann niu natta. Siukr skal leingi liggia ok upp risa. Barn

15 *þat verdr kyrlatt ok gott. Luna XII natta: er eigi gott. Draumar sannaz innann IX natta. Siukr skal (**38 ra**) leingi liggia. Barn þat, er þaa verdr borit, verður kaupmadr ok skamlifur. Luna XIII natta: þaa er gott hvervetnaa ad vinna. Draumar birtaz innann tolf natta med fagnadi. Siukr skal litla hrid liggia. Barn verdr allz-konar gott. Lunna XIV natta: þaa er eigi gott ath vinna. Draumar ero goder. Barn lifir litla hrid. Luna XV natta:

20 draumar komaa seinnt fram ok verda sanner. Siukur ligr leinngi ok lifnar. Barnn lifir leinngi ok illaa. Lunna XVI natta: koma draumar fram (**38 rb**) aa attatigi daga fresti. Siukur lifnnaa vallaa. Barn skal verda sællth. Luna XVII natta: draumar skulu lukaz innann xxx natta ok ero vid vodann sialfann, bid þu til guds, at þeir hverfi til gods. Siukur ligger leinngi ok lifnnaa. Barn deyr ovigt. Lunna XVIII natta: skal at likenndum

25 radaa draum ok varaa þic innann x natta ok seig eigi fleirum en tveimur, fyrir því at draumar ero godir. Barn skal i micelli dyrd lifaa. Luna XIX natta: drauma þina seg þu eigi fleirum monnum, allseint radaz þeir. (**38 va**) Siukur verdr heill. Barnn þat, er þaa verdr borit, verdr gott, þat skal sællth vera ok oruztu-madr micell. Lunna XX natta: hvervetnaa er þaa gott, er þu sier i draumum. Siukum batnnaa skiott. Barn þat, er þaa

30 verdr getid, verdr hvinn ed mesta. Luna einnar nætur ok XX: er sannur draumur hverr. Siukr madr verdr skiott heill. Barn þat, er borit verdr, er spact at ollu. Lunna II natta ok XX: seg draumaa þina lidnaa, því at hann lygtiz aa XIII natta fresti. Siukur verdr snart (**38 vb**) heill. Barnn verdr tungu-skært. Luna III natta ok XX: skulu þier at gagnni verda draumar þinir. Siukur deyr skiott. Barn verdr vid-forullth. Lunna IIII

35 natta ok XX: ver varr i aullum þinum draumum, þeir birtazt opt innann V natta. Siukr

² verknad] verkna! *cd.*   11 hefia] hefiria! *cd.*   15 þat] *overflødig* *cd.*   20 leinngi] ligr *tülf. ved*
gentagelse cd.   25 tveimur] einum 245.   32 þina lidnaa] þinum lika 245.

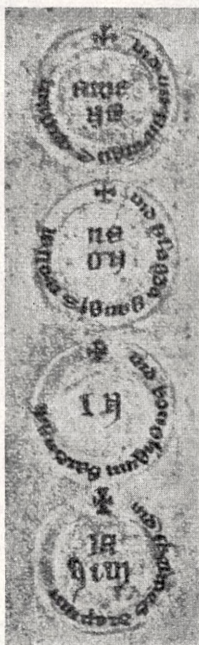
skal micenn verk þolaa. Barn skal sælltt. Lunna v natta ok xx: vertu var vid ovinum þinum. Enn draumar þinir snuaz til hugganar. Siukum batnnar bratt. Barn verdr liffligt. Luna vi natta ok xx: verr varr i draumum þinum, þviat þeir snuaz til ymsra hlutaa. (39 ra) Siukur verdr skiott heill. Barn verdur midlunngi. Luna vii natta ok xx: draumar verda til fagnadar. Litlaa stund verdur madr siukur. Barnn verdr o-spact ok 5 o-hlydit. Lunna viii natta ok xx: aller draumar koma med fagnadi. Siukum batnnar bratt. Barn þat, er þaa verdr borit, er kylratt. Lunna ix natta ok xx: draumar verda at nocuru ok komaa fram aa ix notum. Siukur verdr alldri heill. Barn skal of þana hyggiu faa.

10

(39 rb)

(39 va)

15

(39 vb)

20

25

8-9 of þana hyggiu] sál. forvansket cd.; ofsa áhiggiu 245. 10-25 De her i autotypi gengivne 9 ringe, som optager 2 $\frac{1}{4}$ spalte i membranen, er — som det vil ses — dannede som kresrunde segl, hvis midterparti bærer magiske bogstavforbindelser, medens den islandske omskrift angiver det onde, som seglet værner mod. Til sammenligning kan henvises til Ísl. Fjóðsögur I, 453, hvor forskellige «segl» og «ringe» er omtalte, deriblandt særlig 9 «hjálparringar Karlamagnúsar», hvis virkninger dog ikke falder sammen med de her angivne. Indskrifterne lyder 1. LA VA † vid fyrir dæmingu mana, 2. IO AX † vid grimd likamligri, 3. A GAR † vid þessa heims aa þianingum, 4. IO HOTH † vid elldz gange, 5. AME NE † vid vit firringu ok ærslum, 6. NA ON † vid flagda gangi ok trollaa, 7. IN † vid kongligum bardagaa, 8. IA HIM † vid skelmes drepum, 9. AG LA † vid ollum illum ottaa. Inderkresens bogstaver, af hvilke nogle er udprægede majuskler, andre mere eller mindre nærmer sig sådanne, er alle her gengivne ved kapital-skrift.

Thus, reykelse, heitt ok þurt i annann stett. Stappar madr reykelsi vid klar edur varma briost-miolk, þat skirir augu ok hreinsar grænn sar. Tempraz þat vid varmt vin, þat er gott at lata vid eyru.

Vid þurra-verk: stappad reykelsi vid briost-miolk ok lagt vid sulla þaa, sem verda 5 nedan vid bakhlut, þaa hialpar þat. Stappar madr reykilse (40 ra) vid hid hvita ur egg, sva at þat verdr þyck, ok leggr vid beinbrot edr þau sar, sem miog blæda *ok madr ætlar, at samann se runnid beinet edur sarid, *þaa grædir þat.

Hraka siuks manz legg aa glod, enn ef deynir, þaa mun saa eigi undann ganga; elligar lat siukann mann aa vatnn hrækia, ef uppi flytur, þaa mun *deyia, enn ef madr 10 leggr hendr sinar i haufud sier ok dregr til sin fætur sina, þaa mun saa lifnna.

Galienus mælti sva: þessi ero daudlig taen i manligum likam (40 rb), ef enni rodnar, brynn fallaa, vinstra auga dregr samann, naser aundverdar *dregr saman edur hvitnna, fætur kolna, kvidur fellr til hryggjar. Smyr þu med fleski fætur siuks manz ok kastaa fyrir hund, ok ef hann etur, þaa mun batnna, enn ef hafnar, þaa er haska vonn.

15

1B4ΦΦP#1YTYTAKFRJ1N h↑#zP.

1-7 Thus—þat] Dette er (med enkelte udeladelser) en ret nøjagtig gengivelse af Harpestrængs artikel. Uddraget genfindes — med nogen forskel i, hvad der af originalen medtages — i 194, bl. 40^r, her fortsat af det i s. 12, l. 1—3 forekommende stykke om reykelsi, der (som tidligere angivet) i noget afvigende form findes s. 28, l. 3—5 (= 655). 1-2 klar—augu] Denne periode, som genfindes i 194, har sit tilsvarende i Stockh.-håndskriftet af Harpestr., men mangler i K. 2 hreinsar] hreinsanar! cd. sar] ok h. g. s. samt adskilligt af det fg. forbigår 194, men har, stemmende med Harpestr., bevaret Item temprar madr reykelse vid vin eda edik, þat er gott ath drecka vid blod-sott. vid] gent. cd. 4 Vid þurra-verk] Intet tilsvarende 194 (som udelader hele den fg. anvisning) eller Harpestr. 5 reykilse] ok alóe tilf., stemmende med Harpestr., 194. 6 ok²] þa laate vid liggia þar til sem, støttet ved Harpestr., 194. 7 þaa—þat] groi, ok hafi sama lékiss dom, þar til ath sárit er groit, stemmende med Harpestr., 194. 8-14 Hraka—vonn] Tilsvarende, dog noget fyldigere, findes 194, bl. 37. 9 mun] lifna, en ef sock(r) (þa) mun tilf. 194. 12 dregr saman edur] udel. 194; bör udgå, idet ved edur det følgende hvitnna tilknytttes som rettelse af d. s. hvitnna] haka fellr tilf. 194. 14 vonn] Herefter ses spor af nogle ulæselige ord med rødt blæk. På den tomme plads i spalten er skrevet runealfabetet i det islandsk-latinske alfabets ordning (dog Æ foran z þ). Tegnene er ABCDEFGHIKLMNOPQRSTUVWXYZÆZÞ. Bagsiden — håndskriftets sidste side — bærer to fortegnelser over reglerne for tiende-ydelsen.

isl. „mura“; pors (?) 27¹¹, [34¹³⁻¹⁵]; regnvatn [32⁸]; skabb [32³¹]; skarsæta [33¹⁵]; skjálfta-sótt [34²²]; skurfutt [? 34⁶⁻⁷]; spolormr [32⁹]; svalgja [35⁷, HH. *har her* „for innæn gomæ“]; vamlá [? 36⁹, HH. „gør at væmi“]; velsigna 37¹⁷⁻¹⁸; þngvi [12⁵, 33¹³ (angvi)].

2. **Norske ord og ordformer:** bleða(?) 16⁷, 18¹ⁿ; blót- (blóð-) laukr(?) 24⁷; bóldi [32¹⁸]; bukk 17^{15, 18}, 23²⁵; burkn (*islandsk* „burkni“) 17^{3, 10}, 20⁶, 21^{13, 26}, 22²³, 24¹⁰; einiber 20³; eptirburðr [32²⁰]; frjó (*sml.* fræ 16¹⁸, 19^{17, 20, 25}) [12⁴], 21²³, [35^{10, 17}]; gáshaukr 24¹; gulusótt [? 32¹¹]; hjassi 17³; hornskaf(?) 25¹⁷; höfuðærslur [? 35¹⁶]; istr 19²⁵, 20⁴, 22²⁵, 23²; lungnasótt (?) 19²⁷; læknisdómr [? 12⁴]; læknisgras 22²⁷, 25²², 26¹⁵, 31^{12, 18}; náttlaukr(?) 26¹³; numinn [32²⁴]; rauða- (roða-) gras (?) 27¹⁴; ‘-reppa’ [? 34¹⁹]; (siklan? 30¹⁴ *note*); skjórr 20¹¹; sperðill(?) 17¹⁵, 19²³, 22²⁰, 23²⁵; (stauraz 28, *anm.* l. 4); tyrðill(?) 17¹; þiðurr 17²², 19³.

3. **Nye oldislandske ord og ordformer (eller ord med ny betydning):** arm(s)kvistsæðr (*i codex forvansket* „armoris“, „armeris“) 16^{3, 17}; álfa-volkun 11⁸; andarrúm [34¹², HH. „thæt man skal syn andæ mæth dragæ“]; blaðka 26¹⁰, [33²⁸]; blóðfallssótt 36²⁷⁻²⁸; blóðstemma (-stemming) 12¹², 24²⁵; bólga 15²²; brjóstmjólk [40²]; brjóstverkr 18^{5, 14}, 31⁵; broddr 24⁷; búkstyrkr [33¹⁷]; búkverkr [33¹⁹]; burðardýr 24¹⁸; dript 26²⁴; dripta 22³; eikikefli 11¹³; endaparmr 12¹⁻², 28³ (*sml.* enda þarms 27¹²); eplalögr 22⁵; eyrnaverkr [32¹⁴]; eyrsilfr 29^{15 n} (*sv. t. cd.* kviksilfr 29¹⁵, 33¹¹); festing [33¹⁹]; flug 12³; flugdýr 29^{10, 14, 18}; flugormr 27¹⁷; flus 30¹⁷; flygi 33⁹; hárskali [35¹⁸, HH. „skurf“]; heilsa [33²⁶, 34², HH. „helær“]; heimavaxinn 17¹⁹; hunangtár 17¹⁰; hvirfilsótt 17⁵; kjótvella 25¹⁷, 31¹⁶; klæðagr 30¹; koppi 16^{1, 18}; konumjólk 11¹⁷; kúnyt 19²⁹; kurra [35⁷]; kviðbólga 25¹⁴; kviðkreppa [34¹⁹]; leiðsgusteinn [34⁵]; leikni 11²; lendaverkr 26²¹, [35¹⁴]; lungnaraufar 36²⁵; lungna-veisla 31³; læraverkr [33^{19, 28}]; (málvætt 16⁴⁻⁵ *note*); máttugleikr 13²⁰; mælikoppr 15²¹; nitr 33⁹; ofsig (?) [35²⁴]; oleo-tré 20²¹⁻²²; ólyf 21⁸; ótamr 20¹¹; renna saman [40⁷, HH. „samæn groth“]; sápa 23²⁷; siðuverkr 30¹⁴, [33²⁰]; skilmerkiligr 38²; skógargras 22¹³; skógarsúra 22¹², 27³; skæra [34²¹, HH. „liusær“]; smjorvaztr [32³⁵]; spenaverkr 19¹⁶; spenbólga 26¹⁵; spýjudrykk 16⁸; stemming 19²² (*sml.* blóðst.); still 24⁵; stingr [12¹⁰]; súrblindr 17⁸; svört sótt 16¹¹; sældar-augu 14²⁰; sætviðr [34¹⁰]; tunguskærr 38³³; upsi 29¹⁹; ympra 21⁴; þarfnaz 16¹⁵ (*stedet supplerer tillige den danske lægebog AM. 187, 8vo*); þurraverkr 40⁴; þversýna 14²⁵; ægishjálmr 14²⁰; orlaust 21¹³, 24²².

4. **Bemærkninger til enkelte ord:** *En art fonetisk skrivning synes at foreligge i ordene flott 26²³, hassalt 19⁹, oheitt [35²⁶], 36³⁰, þorstlar 26²³, og vel også o-frioth 37⁵. Afvigende fra det almindelige er den uomlydte vokal i katt 26^{3, 5 n}, og a for o i talg 20¹⁹, 23¹²; fiti 20¹ står muligvis for feiti (eller fitu), feitt [35¹⁷] er vistnok adjektiv. Kunde det forunderlige herbrad 14¹⁴ være forvanskning af „herboð“? Med det i 8de ring s. 39 forekommende skelmes drepum kan sammenlignes „skelmisdrep“ (Fritzners gl. n. Ordbog) i betydning „pest“. Ejendommeligt er det, at til edik i de Harpestrængske artikler synes*

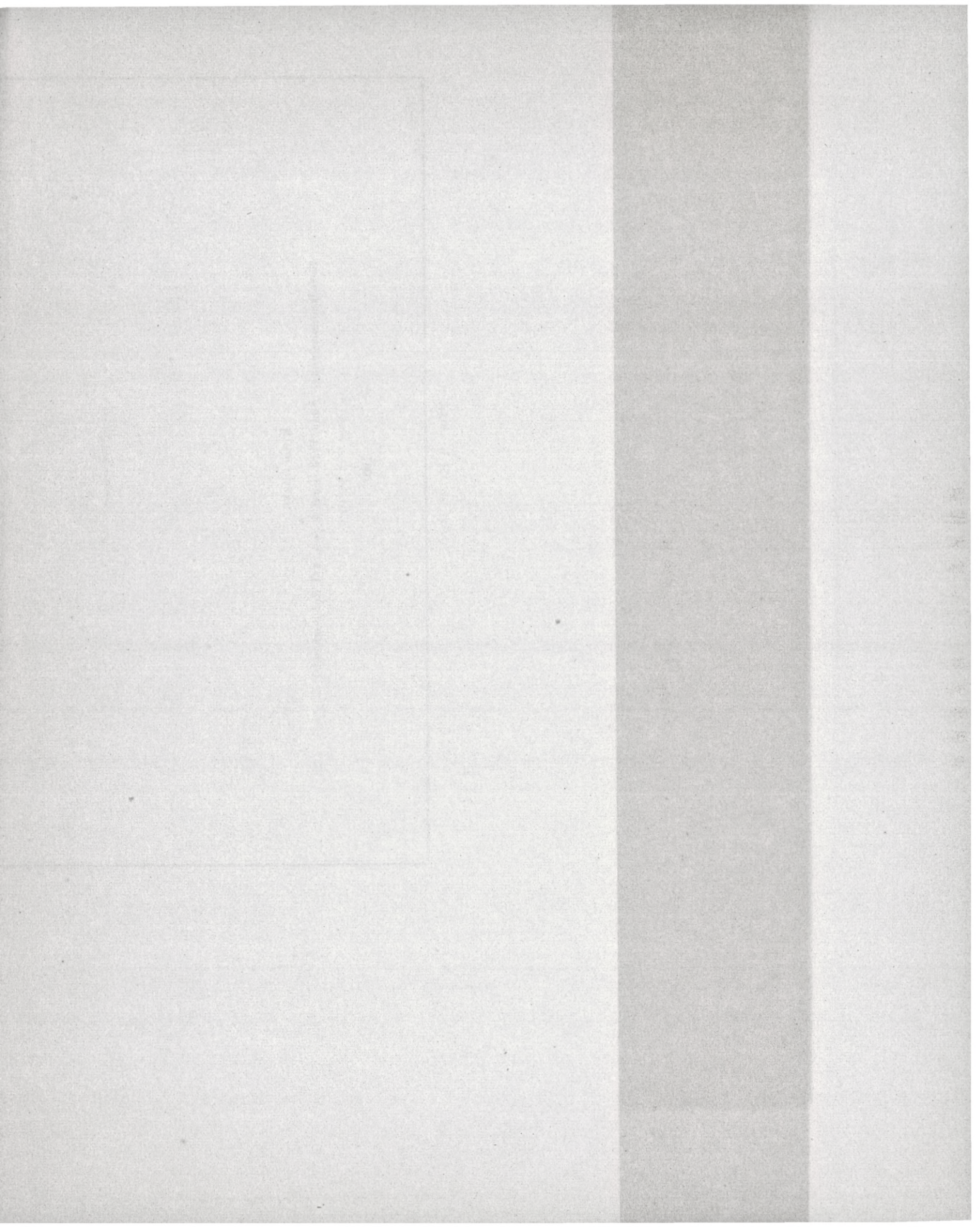
i den øvrige lægebog sirt vin at svare. Af de to vægtangivelser eyris vætt 23⁶ og örtoga vætt 20⁹ bör i steden for tekstens vegi aurtoga utvicsomt med 194 læses veg 5 aurtoga, hvorved ordet får sin sædvanlige form. Den besynderlige (med nominativ sammenfaldende) akkusativform öldri 26¹ (istedenfor „öldr“) bekræftes ved den her foreliggende dobbelttekst, idet I har auldre, II auldri. Foran anndar dratt [33²⁰] mangler rimeligvis erfidum, da Harpestræng så vel her som svarende til erfidum a. d. [34²⁴⁻²⁵] har „krank(æ) andæfang“. Ved siden af lausn (HH. „løsn“) kan, som gengivelse af Harpestrængs „løs buk“ og „mykæl løsn“, mærkes útsótt [12^{6 n}, 33²³, 34¹]. Plantenavnet barbaiovis 18², hvor membranens skrivemåde er bibeholdt, er selvfølgelig en sammenskrivning af „barba Iovis“. Som tvivlsomt er ordet elnir 18⁹ i denne opregning forbigået.

Trykfejl.

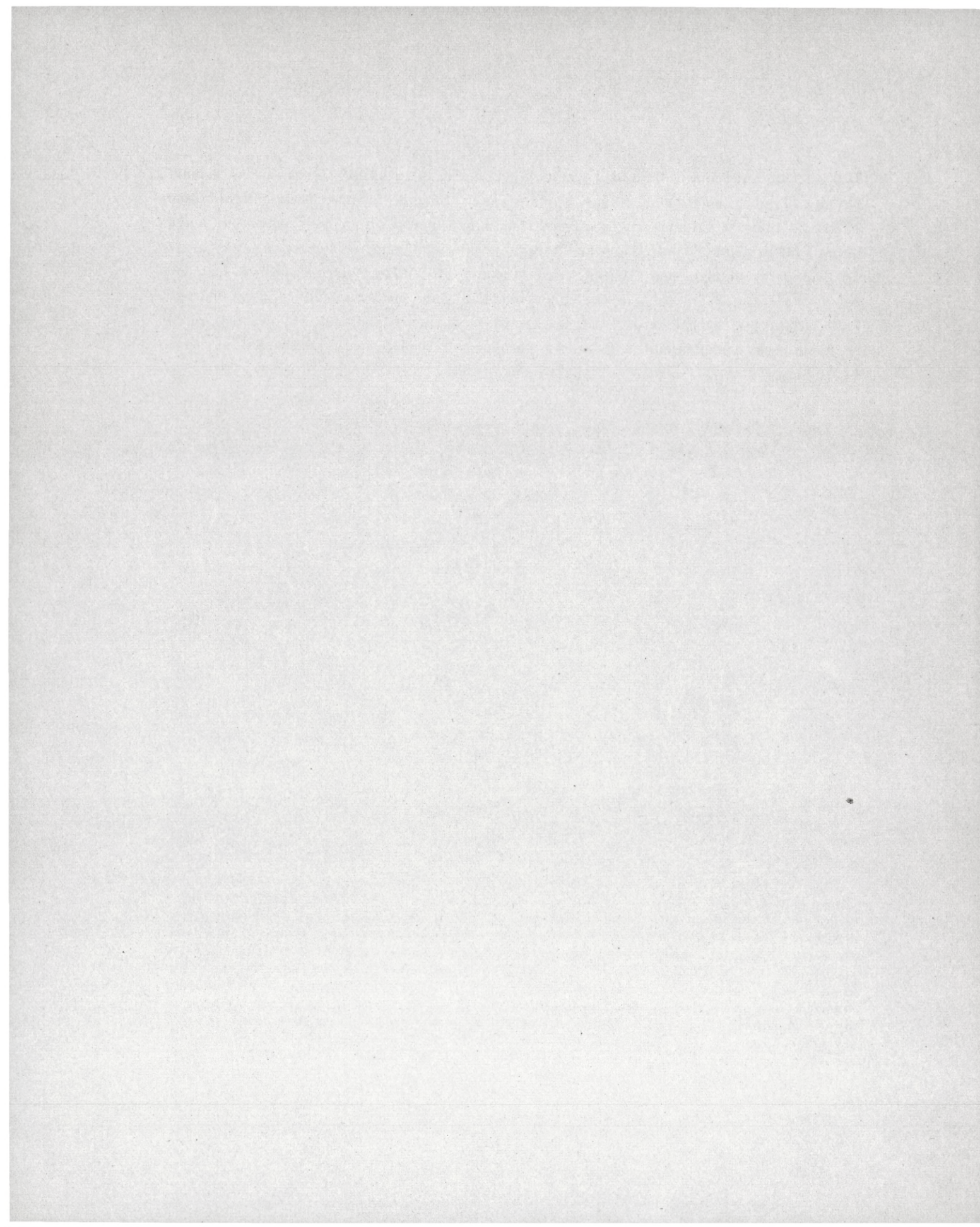
S. 7¹² mod ufrugtbarhed *udgär.*

• 8⁶ vattni læs vattn

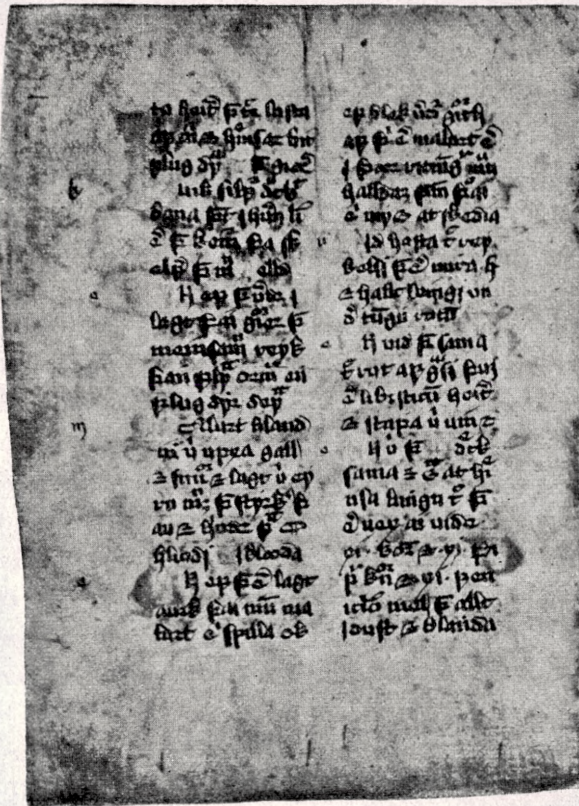

Foranstående tekst er et bogstavret aftryk af den s. 6 ff. nærmere omtalte membran AM. 434 a, 12mo, dog uden angivelse af de opløste forkortelser. Interpunktion og anvendelse af versaler er normaliseret, ligeledes brugen af u og v undtagen i latinske ord, w er bibeholdt som konsonant, men i de få tilfælde, hvor tegnet forekommer som vokal, gengivet u. Kapitalbogstavet n, som hyppig forekommer i ordet EN, er gengivet nn. Kursivering i teksten betegner udgiverens rettelsler, asterisk tekstforvanskning. Ved bindestreg forbindes toledede ord, som i membranen er skrevne adskilte (dog ikke vægte sammensætninger). De opløste forkortelser gengives i så nær tilslutning til abbreviaturerne som muligt, — som tegn for m og n altid ved enkelt-konsonant, fⁿ og f^e er opløst fyr og fyre (c: fyrrer s. 31¹¹), medens det hyppig forekommende ⁿ i øvrigt opløses -ur, de interlineare bogstaver nedføres uforandrede i linjen (c = k, t = d [for vid f. eks. vit, en form, som dog også kan forekomme således helt udskreven]), s (som bruges i flæng med l) gengives ved enkelt s; ¹ i endelser gengives -ir. De i teksten hyppig forekommende dobbeltkonsonanter går som regel tilbage til konsonant med interlinear fordoblingsprik. Ad fotografisk vej er gengivet galdrestavene s. 13^{21.26}, 14^{2.13} og de to i firkant indskrevne korstegn 14⁶, samt endvidere de autotyperede 2^{1/4} spalte med ring-figurer s. 39. De membranens sidste side optagende regler for tiendeydelse er i nærværende aftryk forbigåede. Teksten er kommenteret og oplyst ved varianter fra beslægtede håndskrifter, særlig fra lægebogen i AM. 194, 8vo, fra hvilken dog kun realitetsafvigelser gives, og fra fragmentet AM. 655 XXX, 4to, fra hvilket alle afvigelser anføres. Ligeledes anføres alle afvigelser fra hovedteksten i den bl. 25—30va l. 1 foreliggende dobbelttekst til bl. 17—22vb l. 14. I øvre noterække er tilføjet henvisning til parallelstykker i den utrykte islandske lægebog i AM. 194, 8vo — hvilket håndskrift jeg håber at få lejlighed til at udgive i sammenhæng — og den danske lægebog AM. 187, 8vo.

Til anskueligere forståelse af membranens beskaffenhed tjæner de omstående to autotyperede sider, som gengiver bl. 22^v (I. hånd) og bl. 30^v (II. hånd), og som henholdsvis 2. spalte l. 14 og 1. spalte l. 1 viser det sted, hvor den parallelle tekst i 3. og 4. læg stanser. Trods membranens lille format (10,4 × 7,7 cm.) er håndskriftet helt igennem tospaltet. Det er for begge skrivers vedkommende skrevet med en lille, sammentrængt

hånd, stærkt forkortet; jævnlig forekommer misforståelser af originalen og fejllæsning. Uagtet hændernes ensartede karakter viser der sig så vel i bogstavformer som retskrivning forskelligheder, således skriver I a med enkelt bøjle, II sædvanlig a dannet af to bøjler til venstre; i det parallelle afsnit skriver II sædvanlig Vijd, I altid Vid, og overhovedet optræder i dette afsnit idelige afvigelser mellem I og II i de enkelte ords skrivemåde, men under bægge hænders lige store inkonsekvens er det hovedsagelig de samme variationer

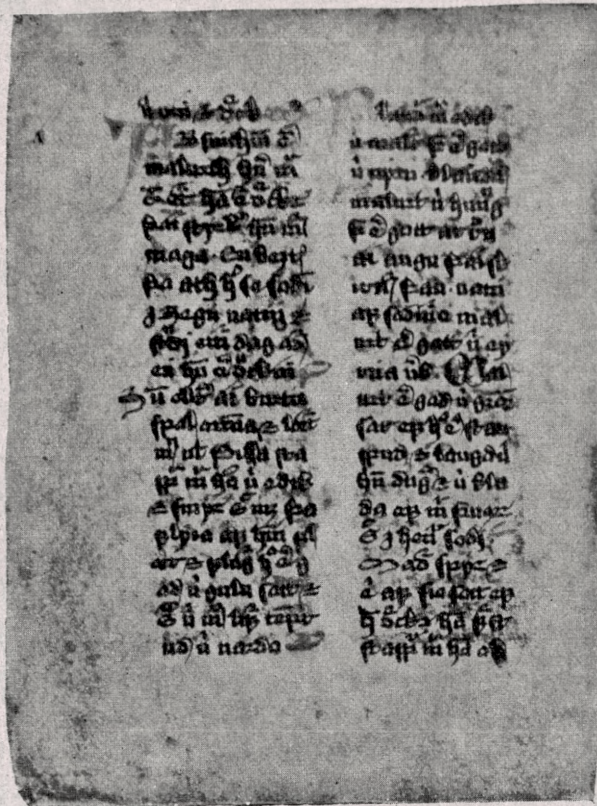

Blad 22°.

der kommer igen på forskelligt sted. Det er øjensynligt, at bægge hænder her har afskrevet teksten efter samme original. Håndskriftet har rigelig anvendelse af kolorering, idet de enkelte afsnit og som regel tillige hver enkelt anvisning indledes med en farvet initial (oprindelig vistnok rød, nu afbleget i grålige afskygninger), og et vejledende bogstav er da sædvanlig tilsat i marginen. Enkelte af de større initialer er tillige sort ornamenterede eller givne ved hel sort pennetegning. Pladsen mellem de enkelte anvisninger er udfyldt med et rødt ornament (enkelte gange en titel). Ny linje er i udgaven anvendt, hvor ori-

ginalen har linjeudgang med påfølgende malet initial; afstand anvendes, hvor der forekommer malet initial i linjen eller en af skriveren betegnet afstand (sædvanlig fremhævet med rødt ornament). I denne henseende har nogen usikkerhed ikke kunnet undgås. Navnlig er det på grund af kolonnens smalhed vanskeligt at se, om galdrestavene s. 13—14 skal henføres til den foregående eller efterfølgende periode. Af uregelmæssigheder mærkes: s. 11¹¹ Wid ... Misax synes M. og ikke W. at begynde ny periode, 16²⁰ står Vvid med V

Blad 30^v.

stærkt afbleget, 29¹⁰ har Enn fejlagtig fået en foranstillet malet initial, 35⁵ Sinapis ... Mustardr er M. istedenfor S. fejlagtig ladet begynde periode, 37⁸ begynder Pesi (stor sort initial) periode. S. 37²¹—39⁹ er i Luna-stykket de enkelte dage snart indledede med stor initial og linjeudgang, snart med initial i linjen; begge dele er i udgaven gengivet ved afstand. Særlig store initialer forekommer s. 12¹² (Pessa), 12²⁵ (Svo), 13⁹ (Pessa), 14¹⁶ (Pvo), 15⁶ (Ypocras), 28⁶ (Diaskorides), 36^{4.7.29} (Pessa, Penna, Pvi). I henseende til tekstens gengivelse kan bemærkes, at Emmanuel (11⁹) lige så godt kan læses est manuel,

at þeirra (13⁶) er fuldt udskrevet, hvorimod de forkortede former gengives þeirra, at for biskups (13²³) står bþe, at ordene Adam resurreccionem (15²) er temlig tvivlsomme (adriam? resurrecció), at 16¹ i aprili det sidste i er rettet fra e. S. 16¹⁰ har codex for mið kun m', men læsningen støttes ved den danske lægebog AM. 187, Svo, hvis tilsvarende tekst er oc øl skalt thu æy drickæ oc æy miøth. S. 25²² er og udskrevet, men s. 30¹⁹ forekommer ok, og således er det forkortede ord opløst. S. 31¹ har codex cūminum (sædvanlig ellers ciminum), hvor andet bogstav er gengivet u, da en lignende akcent forekommer i tungú (s. 30³). Af ældre marginalier har codex kun bl. 4^r n. m. med en omtrent samtidig hånd ordet maria; senere (i 18. årh.) har Jón Ólafsson fra Grunnavík i ydre margen bl. 4^v gengivet med latinske bogstaver den i spalte a forekommende runeskrift. Håndskriftets alder sættes i den Arnamagnæanske katalog til c. 1500, og efter sprogformer og retskrivning kan det, som s. 6 udtalt, næppe være synderlig ældre. Typografiske hensyn har bevirket, at i det foranstående snart citeres efter udgavens sider, snart efter originalens bladtal. De Harpestrængske artikler s. 4 og 7 er citerede efter den rette nummerfølge med berigtigelse af det Københavnske håndskrifts urigtige nummerering. Ligeledes angiver artiklernes optælling det virkelige antal i Harpestræng-håndskrifterne uden hensyn til disses nummerering.

Det er i indledningen nævnt, at de Harpestrængske artikler i codex sandsynligvis viser tilbage til den membran, hvortil fragmentet AM. 696 I, 4to har hørt, og altså stammer fra en norsk oversættelse af den danske tekst, men tillige, at også lægebogens herfra forskellige første afsnit må antages at udgå fra en dansk tekst, som i norsk oversættelse er nåt til Island, og at denne dansk-norske oprindelse i begge afsnit har efterladt sig sproglige spor. Ved siden heraf indeholder teksten så vel i disse medicinske afsnit som i den blandede folkelige overlevering (skindbogens folkloristiske bestanddele, særlig s. 11—14, 36—39) mange ejendommelige ord, som ikke hidtil er påviste i oldlitteraturen (eller i al fald ikke i den her foreliggende betydning), men som til dels optræder i nyislandsk. I det følgende sammenstilles (i normaliseret retskrivning) en del af dette ordforråd med angivelse af den sandsynlige oprindelse, hvor grænsen for de enkelte afdelinger dog i mange tilfælde kan være tvivlsom; citerer, som henviser til Harpestrængske artikler, sættes i skarpe klammer. Også ord, der forekommer i den i 44 Prøver trykte del af lægebogen efter et ældre membranfragment, medtages.

1. **Danske ord:** árvatn [32²²]; leysa bók [35⁶]; buna 20⁷, 24¹⁸ (sml. Harpestrængs „bunæ“; men den norske form af ordet synes at foreligge i 194.s búu); eldr hinn illi [33³]; fylli [36⁶]; holurt [32²¹, 33²⁷(?)]; hunska [36⁶]; hvalsauki [? 32²⁵]; klár [? 40¹ — betyder i nyislandsk „lim“]; kloflaukr 24², 25¹³; komin 22²; krumma [35¹⁰⁻¹²]; lausn [33^{6, 26}, 34¹⁴]; lausnar-drykkja (-drykk) 15^{24, 27}; lavaber 22³; ljóski 20⁷; malurt 17⁸, 24^{7, 12}, 27^{6, 7}, 29¹⁹, 30², 31¹², [32⁷⁻¹⁷]; malurtsoð [32²⁰]; muon fullan (?) 25¹⁸; mura [12⁴⁻¹¹ — forskellig fra